

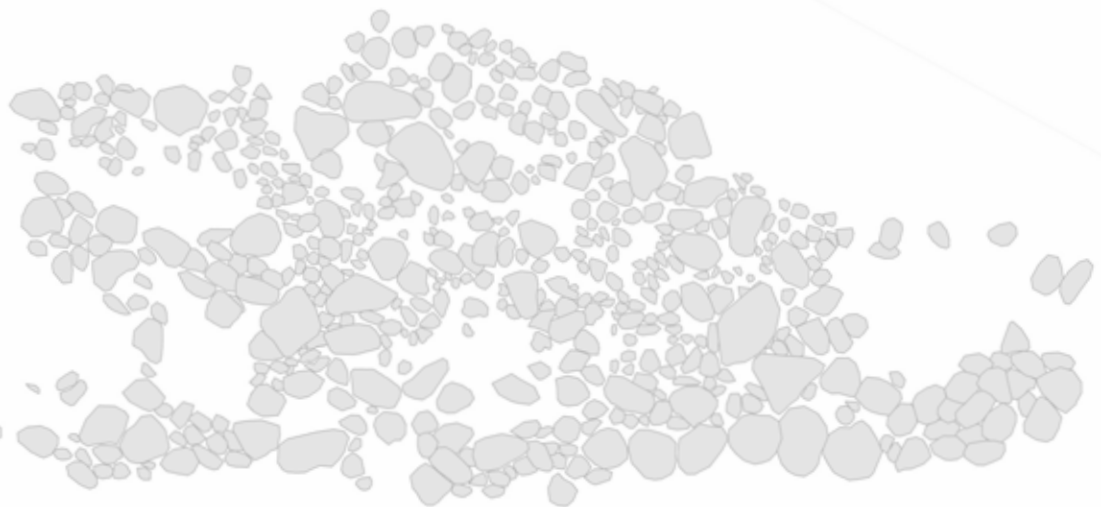
Tingsplatsen vid Anundshög

Medeltida tingsstuga och järnålderslämningar i Badelunda

Arkeologisk forskningsundersökning

Fornlämning Västerås 431:1
Långby 7:3
Badelunda socken
Västerås stad
Västmanlands län
Västmanland

Mathias Bäck, Kristina Jonsson, Marta Lindeberg och Alexandra Sanmark

Tingsplatsen vid Anundshög

Medeltida tingsstuga och järnålderslämningar i Badelunda

Arkeologisk forskningsundersökning

Fornlämning Västerås 431:1

Långby 7:3

Badelunda socken

Västerås stad

Västmanlands län

Västmanland

Mathias Bäck, Kristina Jonsson, Marta Lindeberg och Alexandra Sanmark

Utgiven i samarbete med:

Projektet har finansierats genom medel och/eller utrustning från ovanstående institutioner samt från:

Helge Ax:son Johnssons stiftelse
Stiftelsen Gellerstedts fornminnesfond (via Vitterhetsakademien)
Västerås stad, Kultur-, idrotts- och fritidsförvaltningen
Trimtec, Stockholm

Denna rapport har framställts av ett företag
vars miljöledningssystem är certifierat enligt ISO 14001
av Svensk Certifiering Norden AB.

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2018

Omslag: Stenpackning i Schakt 3 och del av fingerring (F6) från tingsstugan.

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Publik Licens 4.0 (CC BY)
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

Lantmäteriets kartor omfattas inte av ovanstående licensiering.
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Medgivande MS2012/02954.

ISBN 978-91-7453-687-4

Tryck: JustNu, Västerås 2018

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	7
Bakgrund	8
Fornlämningsområdet vid Anundshög	8
Badelundaområdet	9
Ortnamnen	11
Ting vid Anundshög	12
Tidigare undersökningar	13
Forskningsprojektet 2017	15
Organisation	15
Undersökningens syfte och frågeställningar	15
Den arkeologiska undersökningen	16
Undersökningsområde och genomförande	16
Resultat	17
Schakt 1–2. Tomma schakt i sydost	17
Schakt 3. Stenkonstruktioner i sydost	18
Schakt 4. Tingsstugan samt äldre lämningar	22
Tolkning och diskussion	26
Tingsplatsen	26
Tingsstugans arkeologi	28
Föremål från ett medeltida tingshus	29
Stenpackningen	31
Slutord	32
Referenser	33
Kart- och arkivmaterial	33
Skriftliga källor	33
Tekniska och administrativa uppgifter	36
Bilagor	37
Bilaga 1. Kontextbeskrivningar	37
Bilaga 2. Fyndlista	38
Bilaga 3. Konserveringsrapport	39
Bilaga 4. Vedartsanalys	42
Bilaga 5. ¹⁴ C-analys	43
Bilaga 6. Makrofossilanalys	46

Figur 1. Anundshögsområdet, beläget strax öster om dagens Västerås. Läget är markerat med en blå ring. Utdrag ur Gröna kartan. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

Under sju dagar i juni månad 2017 genomfördes arkeologiska forskningsundersökningar på några platser inom Anundshögsområdet, inom ett projekt med namn *Tings- och kultplats vid Anundshög*. Projektet drivs av fyra forskare från olika institutioner: Mathias Bäck från Arkeologerna (Statens historiska museer), Kristina Jonsson från Stiftelsen Kulturmiljövård (KM), Marta Lindeberg från Arkeologikonsult och Alexandra Sanmark från Institute for Northern Studies vid University of the Highlands and Islands (Orkney, Skottland). Anundshögsområdet är en av Sveriges mest kända fornlämningar, och innefattar bland annat Sveriges största storhög (själva Anundshög), ytterligare elva högar, fem skeppssättningar, ett antal stensättningar, en rad resta stenar och en runsten. Man vet att området under medeltid användes som tingsplats, innan tinget förlades till Badelunda kyrka någon gång mellan sent 1400-tal och sent 1500-tal.

Undersökningen 2017 kan sägas vara en uppföljare till ett tidigare forskningsprojekt kring Anundshög, *Tingsplatsen som arkeologiskt problem*. Inom detta gjordes undersökningar 2006 och 2008, som visade att det bland annat har löpt en monumental stolprad i områdets södra del, något norr om de resta stenar på rad – den så kallade Eriksgatan – som avgränsar Anundshögsområdet mot söder (se figur 5–6 i rapporttexten nedan). Syftet med utgrävningarna 2017 var dels att undersöka stolpraden ytterligare och förhoppningsvis få en datering, men också att gräva ett provschakt för att se om den tingsstuga som omtalas i källor från 1600-talet verkligen har legat på den utpekade platsen i närheten av storhögen.

Fyra schakt grävdes – tre i anslutning till den kända stolpraden (Schakt 1–3) och ett på platsen för den förmodade tingsstugeruinen (Schakt 4) (figur 6). Schakten 1 och 2 var ganska små och grävdes inom en yta öster om den kända utsträckningen av stolpraden, i syfte att se om den fortsatte där eller om andra konstruktioner fanns. Inget framkom dock i de schakten. I Schakt 3 frilades emellertid ett antal arkeologiska lämningar. Dels framkom åtminstone ytterligare ett stolphål, vilket undersöktes och har daterats med hjälp av ¹⁴C-analys till mellan 130 och 350 e.Kr. (yngre romersk järnålder). Vad som var mer oväntat var att det inom ytan även påträffades en kraftig stenpackning, åtminstone 11,5 meter lång och som bredast 3,7 meter. Då detta resultat var mer än vad som hade förväntats fanns det inte tid inom projektet att undersöka anläggningen, men den rensades nogsamt fram och dokumenterades i plan. Packningen var flerskiktad och svårtolkad; innan den blir arkeologiskt undersökt kan endast spekulationer göras. Den kan bestå av flera generationer gravar, alternativt utgöra en konstruktion relaterad till kultisk verksamhet och/eller till stolpmonumentet. Möjligen kan vissa stentomma ytor inom stenpackningen utgöra ytterligare stolphål; stenpackningen är i så fall äldre än stolpraden.

I Schakt 4 kunde det spännande nog fastställas att en byggnad har legat på platsen som på 1600-talet pekades ut som läget för ruinen efter en tingsstuga. Lämningarna efter denna bestod bland annat av ett spisfundament samt rester av ett trägol. Spisfundamentet var 2,3×2,0 meter stor och 0,75 meter högt, och var uppbyggt i skalmursteknik. På en bas av mindre stenar låg två stora flata hållar, troligen tagna från någon av de närliggande skeppssättningarna. Spisens överbyggnad har innehållit tegel – ett flertal tegelstenar (stortegel) hittades i raseringslagret. De förmultnade resterna av tre stockar som har fungerat som syllar, och ett par tunna plankor vinkelrätt lagda över dessa, utgjorde resterna av golvet. Byggnadens hela utbredning kunde inte säkert konstateras inom schaktet, men den har åtminstone varit omkring 8 meter lång och minst 3,3 meter bred. Kol insamlat framför spisen har ¹⁴C-daterats till 1300-tal, möjligen till och med till 1200-tal. I eller möjligen direkt utanför stugan påträffades infattningen till en fingerring med hjälp av metalldetektor. Den består av förgyllt silver med bokstaven ”m” i frakturstil, omfattad

av blått glas. Ringen är sannolikt en senmedeltida Mariaring ("m" för jungfru Maria). Inga övriga fynd förutom enstaka spikar och andra konstruktionsdetaljer påträffades i stugan. Detta faktum – att den inte förefaller ha varit bebodd – tillsammans med de medeltida ¹⁴C- och fynddateringarna, talar för att byggnaden mycket väl kan ha varit en "tingsstuga".

Under tingsstugans golv framkom äldre, förhistoriska lämningar. Golvytan undersöktes endast genom grävning av fyra provgropar, men inom dessa anades två härdar och två stolphålsbottnar. Den ena härden har ¹⁴C-daterats till 250–410 e.Kr. (yngre romersk järnålder/folkvandringstid).

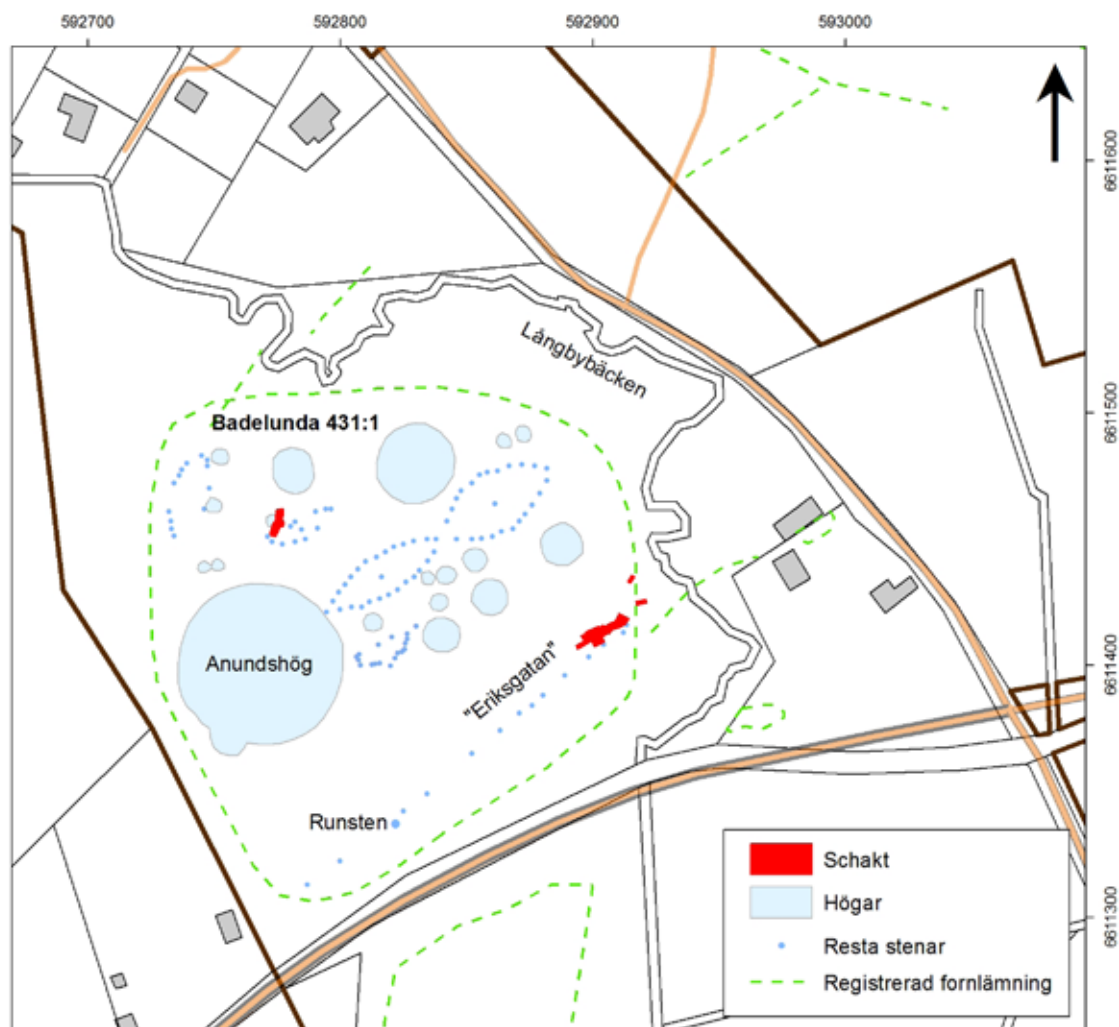
Projektet har sökt och fått medel för att fortsätta gräva 2018. Då ska tingsstugan undersökas till sin fulla omfattning, och även stenpackningen i Schakt 3.

Inledning

Under en vecka i juni 2017 genomfördes en arkeologisk forskningsundersökning inom fornlämning Västerås 431:1, Anundshögsområdet (figur 1–2). Undersökningen genomfördes som ett samarbetsprojekt mellan fyra personer från fyra olika institutioner, av vilka den förstnämnda stod som huvudman för genomförandet: Stiftelsen Kulturmiljövård (KM), Arkeologikonsult (AK), Arkeologerna (Statens historiska museer, SHM) och Institute for Northern Studies vid University of the Highlands and Islands på Orkney (Skottland). Medgivande till undersökning hade givits av markägaren Statens fastighetsverk, och beslut skrivits av Länsstyrelsen i Västmanlands län (dnr 431-1476-17).

Undersökningen berörde två ytor: en i anslutning till ett tidigare delundersökt stolpmonument, och en inom en yta som pekats ut som läge för en medeltida tingsstuga (mer om tidigare undersökningar och resultat nedan) (figur 2).

Denna rapport har skrivits av de fyra projektdeltagarna tillsammans. Medel för undersökning, analyser och omkostnader samt rapportskrivning har tilldelats projektet från Västerås stad, Stiftelsen Gellerstedts fornminnesfond (genom Vitterhetsakademien) samt Helge Ax:son Johnsons stiftelse.

Figur 2. Anundshögsområdet. På planen ses kända gravhögar och skeppssättningar samt "Erikskatan" inom fornlämning Västerås 431:1. Plan baserad på utsnitt ur Fastighetskartan. Skala 1:3 000.

Bakgrund

Fornlämningsområdet vid Anundshög

Området vid Anundshög utgör en av Mälardalens mest monumentala fornlämningsmiljöer. På gravfältet (Västerås 431:1) vid Anundshög finns 42 registrerade fornlämningar: 12 högar (varav en storhög, den så kallade Anundshög), 10 runda stensättningar, 5 skeppssättningar, en rad med 14 resta stenar och en runsten (jfr figur 2). Det står även klart att det på platsen finns monument som inte är synliga ovan mark och en rad med resta stolpar har löpt över fornlämningsområdet i närmast västlig riktning (Sanmark & Semple 2011; Semple & Sanmark 2013, mer om detta nedan).

Anundshög är 64–68 meter i diameter och 9,2 meter hög och brukar räknas som Sveriges största gravhög. En mindre del undersöktes 1998 varvid enstaka fynd av förhistorisk karaktär, en härd och ett kulturlager framkom under högen. Kol från härden daterades till 210–540 e.Kr. I storhögens sydvästra kant finns en utkravning (14×8 meter stor och 1 meter hög) som tolkats som en så kallad sydvästport och Peter Bratt har därför föreslagit att högen byggdes under 900-talet (Bratt 1999). Utkravningen kan emellertid ha bildats av de massor som grävts ur den stora gropen i högens topp vid de plundringsförsök som ägt rum. Hur högen ska dateras är därför inte känt. Övriga gravhögar är 6–30 meter stora och ligger öster om storhögen. Endast två gravar har undersökts på gravfältet. De var inte synliga ovan mark och låg väster om storhögen. En av dessa daterades utifrån fyndmaterialet – en silverring, en remtunga av brons, järnbitar och djurklor – till 500-talet e.Kr., det vill säga yngre folkvandringstid eller tidig vendeltid. Den andra graven antogs utifrån gravskicket tillhöra samma period (Bratt 1999:10).

De fem skeppssättningarna är av varierande storlek (28–53 meter långa) och består av mellan 12 och 26 resta stenar. De två största ligger i linje, öster om storhögen. De rekonstruerades 1932 (Gustawsson 1933). Mellan skeppssättningarnas mötande stävstenar ligger ett större stenblock. Detta block har av Anders Carlsson (2015:139) föreslagits vara det nav kring vilket hela platsens monumentalitet ursprungligen konstruerats. I området norr om storhögen finns två skeppssättningar, båda ofullständiga. Den femte skeppssättningen, vars stenar ligger ner och delvis är övertorvade, finns sydväst om storhögen.

De 14 resta stenarna står i en rad som går i nordost–sydvästlig riktning över fornlämningsområdets södra del. Vid något tillfälle revs stenraden och stenarna vräktes ner i ett dike. Många av stenarna slogs också sönder. Stenraden rekonstruerades år 1960–1962 (Mets 1962). I raden ingår en runsten (Västerås 431:4). Runstenen är ovanligt stor, 3,2 meter hög. Den återupprestes redan 1860 av Rickard Dybeck. Runslingan, som är riktad mot sydost, lyder: ”Folkvid reste dessa stenar för sin son Heden, Anunds bror. Vred högg runorna” (Vs 13, Jansson 1964). Texten tolkas som en hänvisning till de resta stenarna i stenraden. Runstenen dateras till 1000–1050 och detta har även setts som dateringen för konstruktionen av stenraden. Stenraden ansluter i öster till en bred och djup hålväg (Västerås 431:2) som leder förbi ett vadställe över bäcken. Hålvägen anses ingå i den medeltida Eriksgatan som passerade Anundshög (Bratt 1999:4; Brink 2004). Det äldsta belägget för Eriksgatan finns i Äldre Västgötalagen, bevarad i en handskrift från 1280. Flera forskare har dock visat att traditionen med Eriksgatan troligtvis har sina rötter i förhistorisk tid (Holmbäck & Wessén 1946, R1, 109; Sundqvist 2001). Cirka 100 meter norr om storhögen leder en annan hålväg (Västerås 431:3) in till fornlämningsområdet. Det har således funnits två vägar in till platsen, även om dessa inte nödvändigtvis var i bruk samtidigt.

De geofysiska undersökningar som genomfördes 2006 och 2008 avslöjade som ovan nämnts att det på platsen också finns ett stort antal anläggningar som inte är synliga ovan mark. Bland annat framkom den rad med stora stolphål som visar att det vid Anundshögsområdet, likt Gamla Uppsala, gick en monumental rad med resta stolpar över området (Sanmark & Semple 2011; Semple & Sanmark 2013; Sanmark 2017, kap. 4, se figur 5–6 nedan). Stolphålsraden utgår från halvvägen i sydost men går i en riktning som avviker något från raden med resta stenar. Begränsningen är inte känd. De geofysiska och påföljande arkeologiska undersökningarna beskrivs närmare nedan under ”Tidigare undersökningar”.

På och i anslutning till Badelundaåsen finns ett stort antal halvvägar som påvisar åsens kommunikativa betydelse under förhistorisk tid. Halvvägssystem leder också österut, förbi Långby och Tuna och vidare. Även dessa östliga vägsträckningar var del av Eriksgatan och är föregångare till dagens E18. Anundshög ligger precis i mötet mellan Badelundaåsen och denna väg österut. Bäckan runt om Anundshögsområdet kan möjligtvis ha varit segelbar under järnåldern, kanske inte hela vägen upp från Mälaren, men man kom i alla fall betydligt närmare med båt än vad man gör idag (jfr Bratt 1999:4). Det kommunikativa läget är förstås nyckeln till områdets betydelse och välbefinnande. Vi kan räkna med att en stor del av de järn-, skinn- och pälsprodukter som transporterades ner från Dalarna och Bergslagen har passerat Anundshög.

Badelundaområdet

Fornlämningsområdet vid Anundshög ligger mitt i den fornlämningstäta (före detta) Badelunda socken vid foten av den dominerande Badelundaåsen (figur 3). Den långa rullstenåsen löper i nord-sydlig riktning hela vägen från Mälaren till Dalarna. Väster och öster om åsen är flacka åkerlandskap uppbrutna av moränbackar. Den expanderande Västerås stad tuggar sig dock närmare och en hel del åkermark i socknens västra delar har bebyggts med bostäder under de senaste decennierna. Socken uppgrick 2014 i Västerås pastorat. Området ligger inom riksintresseområdet Badelunda U25.

Enstaka nedslag visar att området kring Badelundaåsens västsida har varit bebott sedan yngre stenålder. De arkeologiska spåren från bronsåldern är tydligare. Skålgropsförekomster och boplatslämningar i form av skärvtenshögar finns i ett stråk från Badelunda kyrka ända ner mot Gryta på åsens västsida och vid Furby och Berga, öster om åsen. En havsvik gick under stora delar av bronsåldern ända in till den höjd Furby-Bergakomplexet ligger på (Alström m.fl. 2010:13, figur 7). Åsens sydligaste del utgjorde vid den här tiden en långsmal udde rakt ut i havet. Från bronsåldern härrör också de äldsta spåren från Anundshögsområdet. I Jutekärret, direkt väster om fornlämningsområdet, framkom vid en forskningsundersökning lämningar efter en plattform i trä. Resterna var svårtolkade men indikerar att Anundshögsområdet fungerade som samlingsplats redan under yngre bronsålder.

Som tidigare nämnts är Badelunda osedvanligt fornlämningstäta och den stora andelen fornlämningar är från järnåldern. Majoriteten är gravar som vanligtvis återfinns på gravfält i något högre lägen i anslutning till Badelundaåsen eller på moränbackarna. Flera gravfält har gett rika fynd och utöver Anundshög finns ytterligare fem storhögar inom Badelundaområdet. En av dessa, Gullhögen, ligger på ett skadat gravfält (Västerås 432:1) på Badelundaåsen nära Anundshög. På gravfältet har tidigare funnits flera storhögar. Högen delundersöktes vid två tillfällen, på 1930-talet och på 1950-talet, och primärgraven utgjordes av en kammargrav med rika fynd från folkvandringstid (Arrhenius 2007). Den bild som framtonar genom gravmaterialet visar att området under stora delar av järnåldern varit i högsta grad centralt och bebotts av en till stora delar välmående grupp människor.

Figur 3. Badelundabygden med registrerade fornlämningar markerade med röd färg. De fornlämningar som nämns i rapporttexten har markerats med nummer. Utdrag ur Fastighetskartan samt FMIS. Skala 1:25 000.

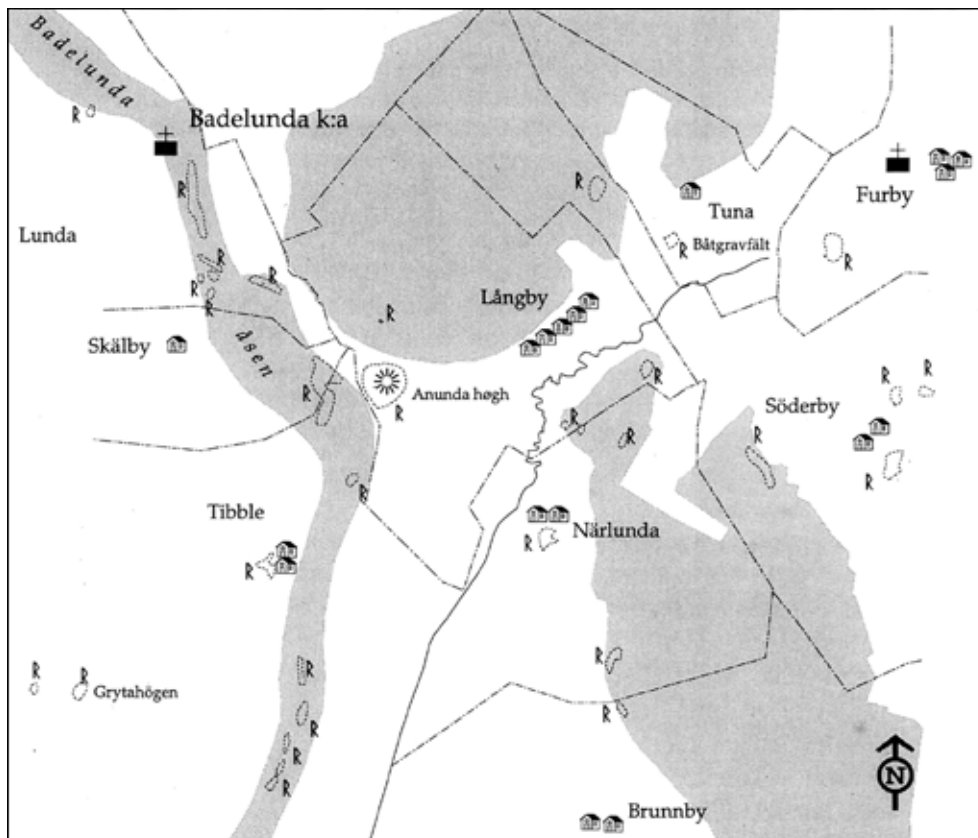
Vid Tuna, cirka två kilometer öster om Anundshög, framkom ett gravfält (Västerås 575) med rika fynd när man på 1950-talet började schakta inför ett villabygge (Nylén & Schönbeck 1994). Den första grav som framkom, och som därför tyvärr hann bli mer eller mindre demolerad, var den romartida grav X, som skulle visa sig vara landets guldrökaste grav (Fernstål 2004). På det flacka impedimentet framkom vid den påföljande arkeologiska undersökningen 85 gravar, varav 5 kammargravar och 8 båtgravar. Den första graven på platsen förefaller vara just grav X, en kammargrav för en kvinna. Bland de påkostade gravgåvorna fanns bland annat flera ormhuvudringar och ett hemmoorkärl. Fyndmaterialets sammansättning har gjort att kvinnan i graven föreslagits vara ingift från Själland. Den rika kammargraven visar att det fanns en storgård någonstans i närheten redan under romersk järnålder och även namnet Tuna indikerar en storgårdsetablering. Gravfältet används möjligen kontinuerligt under hela järnåldern. De äldsta gravarna är enkla brandgravar i runda stensättningar. Under vendel- och vikingatid anläggs båtgravar på gravfältet. Alla båtgravarna var kvinnogravar. Under 900-talet anläggs även kammargravar på gravfältet och också i detta fall var alla gravlagda kvinnor, förutom en man. Det finns dock inget som tyder på att gravfältet i första hand skulle vara förbehållet kvinnor. Ser man till samtliga gravar blev ungefär lika många individer könsbestämda till kvinnor som till män (den stora gruppen individer var dock inte möjliga att bestämma till endera kön). Den yngsta graven på gravfältet var en båtgrav anlagd över en kvinna i vikingatidens slutskede, cirka 1025–1050 e.Kr. (Nylén & Schönbeck 1994:156).

Endast mindre undersökningar av boplatzlämningar har genomförts i Badelunda och järnåldersbebyggelsen är därför ganska dåligt känd. Boplatzindikationer i form av skärvsten och sotblandad jord har påträffats inom ett stort område i åkermarken nedanför åsen söder om Anundshögsområdet (Västerås 916:1). Platsen är inte undersökt och det är inte känt vilken period den tillhör. Boplatzlämningar har även framkommit drygt 100 meter österut i schakt omedelbart söder om Tortunavägen vid vägkorsningen vid Anundshög. Där har ¹⁴C-dateringarna en tyngdpunkt i förromersk och romersk järnålder (Svensson 2012; Emanuelsson 2014) och det är troligt att boplatzlämningarna vid åsfoten tillhör samma period.

Vid samma arbetsföretag framkom hus och boplatzlämningar även vid Långby, någon knapp kilometer åt nordost på vägen mot Tuna. Det rörde sig om treskeppiga långhus och av de ¹⁴C-daterade husen landade ett i romersk järnålder och tre i vendeltid. Ett enskeppigt hus har typologiskt daterats till vikingatid eller tidig medeltid (Emanuelsson 2014). Boplatzlämningar från järnåldern har också framkommit väster om åsen vid Lunda (t.ex. Kjellberg & Skanser 2006). Vid en förundersökning vid Badelunda kyrka framkom tjocka kulturlager och boplatzlämningar som tillhör vikingatid och tidig medeltid (Västerås 1040:1) (FMIS).

Ortnamnen

Vi kan räkna med att det har funnits en central gård med namnet Tuna i närheten av båtgravfältet och det är möjligt att Anundshögsområdet tillhörde denna storgårds domäner. Kronologiskt är platserna i hög grad samtida. Historiskt har Anundshögsområdet tillhört Långby. Per Vikstrand har utifrån en analys av Lars Hellberg av ortnamn och gränser inom närområdet visat att Långby sannolikt ursprungligen tillhörde Tuna (Vikstrand 2000). Detta indikeras bland annat av ett starkt ägomässigt samband mellan de två byarna i det historiska kartmaterialet (figur 4). Hellberg uppfattar inte namnet Långby som tillhörande det äldsta skiktet by-namn utan ser byn som en avsköndring från Tuna, som på grund av sin utsträckt bytomt fått namnet Långby. Namnet Tuna kan därmed kanske också knytas till Anundshögsområdet.

Figur 4. Byar och ägränser kring Anundshögsområdet. Ur Vikstrand 2000:214.

Långby gränsar i söder mot Närlunda som i förleden innehåller gudanamnet Njörd. Namnet har således betydelsen Njärds lund och påvisar en forntida kultplats. Namnet gör Närlunda intressant i relation till Anundshög. Det har föreslagits att de begravda i båtgravarna i Tuna var kultfunktionärer vid dyrkandet av gudinnan Njörd vid Närlunda. Närlunda har dock egna gravfält vilket gör det mindre troligt. På intilliggande Sörby finns även ett gravfält med en möjlig båtgrav (Västerås 548:1). Det är därtill inte möjligt att på språkliga grunder avgöra om den Njörd som förekommer i ortnamnen var en manlig eller kvinnlig gudom (Vikstrand 2001:101f).

Senare års forskning kring kultplatser har visat att det många gånger rör sig om miljöer med flera platser med olika funktioner inom ett område (Bäck & Lindeberg 2016). Det är cirka en kilometer mellan Anundshög och Närlunda och det är troligt att platserna ska ses som delar av en större central kultplatsmiljö där både Anundshög, Närlunda och Tuna ingår.

Ting vid Anundshög

De skriftliga källorna innehåller en hel del information om Anundshög som tingsplats under medeltiden. Enligt Rannsakingar efter antikviteter från 1680-talet kände man vid den tiden till sex brev från 1355, 1358 (2 st), 1391, 1393 och 1437, som alla omnämnde en tingsplats vid Anundshög (Stähle 1960:114). Det äldsta idag bevarade brevet är från 1392 (ej ett av de ovan nämnda), och tingsplatsen för Siende härad (Stähle 1960:114). Det äldsta bevarade brevet är från 1392 (ej ett av de ovan nämnda), och tingsplatsen kallas där "Anunda högh" (Emmelin 1943:110; SDHK). Det sista omnämmandet av tingsplatsen är i ett brev från 1467.

Ur arkeologisk synvinkel har Anundshög många typiska tingsplatsdrag (jfr Friðriksson 1994; Larsson 1998; Brink 2004; Sanmark & Semple 2008, 2010; Sanmark 2009, 2017; Semple & Sanmark 2013):

- Ligger på ett gravfält.
- Lokalisering nära våtmark.
- Flera kommunikationsleder (både land och vatten) möts på platsen.
- En runsten finns på platsen.
- Resta stenar finns på platsen.
- Härdar och kokgropar finns på platsen.

Det är viktigt att påpeka att det finns andra ”tingsplatsdrag” än de som har inkluderats i listan. Det finns ingen enhetlig modell som passar alla tingsplatser. Däremot har tingsplatser inom samma region ofta många gemensamma drag (Sanmark & Semple 2008, 2010; Sanmark 2009, 2010, 2017).

På sent 1500-tal hade mötena flyttat från Anundshög och hölls nu inomhus i socken-/klockarstugan vid Badelunda kyrka. Det första omnämnda tinget i Badelunda var år 1594 när möten hölls i ”Balunghs socken”. Det första tinget år 1600 hölls i klockarstugan i januari. Tinget i maj samma år hölls också sannolikt i klockarstugan (text saknas delvis i originaldokumentet), medan det i september benämns ha gått av stapeln i sockenstugan. År 1602 anges att tingsmötena hölls i Badelunda sockenstuga (”Balungs sochnestuffva”) (SVAR; Emmelin 1943:110; VRD). Dessa möten hölls alltså inomhus, fast i olika stugor. Sedan 1400-talets mitt fanns det stadgat att församlingar skulle hålla klockaren med tre hus: sockenstuga, stall och visthus. Klockarbostället användes alltså även som allmän samlingsal (Garmo 1998:18).

Uppgifter om en byggnad med någon sorts funktion för tingsmötena finns även för Anundshögsområdet. Enligt Rannsakingar efter antikviteter fanns det på 1680-talet rester av en ”tingsstuga” på platsen. Källan anger att det omkring 18 meter norr om den största stenen i skeppssättningen strax norr om Anundshög fanns trasigt tegel från ”ugnen” i ”tingsstugan” (Stähle 1960:114, 129).

Tidigare undersökningar

Anundshögsområdet och fornlämningar i dess omedelbara närhet har varit föremål för ett stort antal undersökningar genom åren. Samtliga kan inte redovisas här; nedan redogörs översiktligt endast för de tidigare undersökningar som har en direkt koppling till 2017 års forskningsundersökning. För ytterligare forskningshistorik hänvisas till Jensen 2010:15ff; Sanmark & Semple 2011:13ff; Arnberg 2012:10ff.

År 1960–1961 gjordes en arkeologisk undersökning i samband med att ”runstensvägen” längs Eriksgatan restaurerades. Ett cirka 180 meter långt och 10 meter brett schakt grävdes från sydväst till nordost i fornlämningsområdets södra del (jfr figur 6 och 14 nedan). I schaktet påträffades, förutom de resta stenarna och runstenen med tillhörande fundament, även stolphål, eldstäder och andra stenansamlingar. Lämningarna låg i huvudsak i schaktets västra halva. Vad de motsvarar är oklart: antingen utgör de boplatzlämningar från tiden före området togs i bruk som grav- och tingsplats, eller så har de samband med de ritualer som har utförts på platsen (Mets 1962; Welinder 1990:62).

År 2006 och 2008 genomfördes undersökningar vid Anundshög av Alexandra Sanmark vid Institute for Nordic Studies, University of the Highlands and Islands och Sarah Semple vid Department of Archaeology, Durham University. Arbetet skedde inom ramen för projektet *Tingsplatsen som arkeologiskt problem*. År 2008 gjordes en geofysisk prospektering av hela området, en yta om sammanlagt 47 000 m², med resistivitetsmätare.

Utvalda delar av söktområdet undersöktes även med georadar. Ett stort antal ”anomalier” (indikationer på eventuella strukturer under mark) noterades, bland annat en lång rad av liknande anomalier inom en 176 meter lång sträcka (figur 5). En mindre utgrävning visade att dessa bestod av fundament för stolpar, som tillsammans utgjorde ett stort monument som man utifrån stratigrafin och dateringar av andra anläggningar föreslog kunde ha byggts under vendel- eller vikingatid (Sanmark & Semple 2011; 2013). Monumentet har sannolikt fungerat som en avgränsning av platsen och kan eventuellt liknas med ett ”viband”, en helig avgränsning av den tingsplats som funnits på platsen. Viband finns omnämnda i medeltida skriftliga källor, som till exempel Egil Skallagrimssons saga och den norska Frostatingslagen (Jones 1960:139; Larson 1935:GL 91, FL I:2). En annan tänkbar parallell funktion som föreslogs är att stolparna markerat en ”processionsväg” in till själva området, möjligtvis till platsen där tingsmötena hölls. I Gamla Uppsala där man påträffat två olika stolprader, var den längre drygt 900 meter lång. Där har man dessutom hittat träresterna efter själva stolparna vilka mätte uppemot 0,6 meter i diameter. Stolparnas höjd antas ha varit betydande (Beronius Jörpeland m.fl. 2013). Kultplatsen i Lilla Ullevi är ett av de bästa exemplen vi har vad gäller kunskapen om den fysiska utformningen av en helgad plats. I Lilla Ullevi fanns en tydlig planläggning i hur rörelsemönstret kring kultplatsen var organiserat och förväntat hos kultfunktionärer och andra deltagare i kulten. Den centrala helgedomen var avgränsad/inhägnad/utmärkt av stolpar och eld (Bäck m.fl. 2009).

Figur 5. De tolkade resultaten av resistivitetsmätningarna vid Anundshög. Stolpmonumentet utgörs av raden med prickar i orange färg i områdets södra del.

Forskningsprojektet 2017

Organisation

Resultaten från de ovan beskrivna undersökningarna 2008 låg till grund för bildandet av det forskningsprojekt som redovisas i denna rapport. Idéerna kring detta tog form 2015 i diskussioner mellan Alexandra Sanmark, Kristina Jonsson, Marta Lindeberg och Mathias Bäck. Medel söktes därefter från ett antal fonder under 2015 och 2016. Den önskade totalbudgeten uppnåddes dock inte, varvid en mer begränsad fältinsats än vad som ursprungligen planerats genomfördes under försommaren 2017.

Undersökningens syfte och frågeställningar

Många frågor kvarstod efter de mindre undersökningarna som genomfördes 2006 och 2008. I första hand relaterade de till stolpmonumentet, och följande riktade insatser var därmed prioriterade i projektplanen:

- Arkeologisk undersökning av ett eller flera ytterligare stolpfundament. Detta för att säkert fastställa om monumentet bestod av resta stenar eller trästolpar, och om dessa har tagits bort innan stolparna förmultnade. Handlar det om en medveten nedläggning av monumentet, eller har stolparna ruttnat in situ?
- Arkeologisk undersökning av ytor mellan stolpfundamenten, i syfte att undersöka om det finns lämningar av härdar mellan stolpfundamenten. Så var fallet på kultplatsen i Lilla Ullevi i Uppland, vilket kan indikera att avgränsningen förstärkts med eldar, och kan antyda att ritualer skett nattetid.

Ett annat intressant objekt som valdes ut för undersökning inom projektet var den mindre lämningen norr om storhögen som möjligen kunde representera den omtalade tingsstugan. I detta område sågs vid tiden för undersökningen en upphöjning i marken med mindre tegelrester (figur 7). Denna indikation på en byggnad med funktion i tingsförhandlingarna är av högsta intresse eftersom den är i det närmaste unik i Sverige. Det finns några andra referenser till möjliga byggnader på tingsplatser, men ingen av dem har identifierats i fält eller undersökts arkeologiskt (Larsson 1997:25; Sanmark 2009:211). Det är oklart när den eventuella byggnaden kan ha uppförts eller hur länge den varit i bruk, men eftersom den innehöll tegel och var raserad under andra halvan av 1600-talet har det antagits att den byggdes under slutet av medeltiden (jfr Kraft 1989:19).

En insats vid den eventuella byggnaden planerades därmed också:

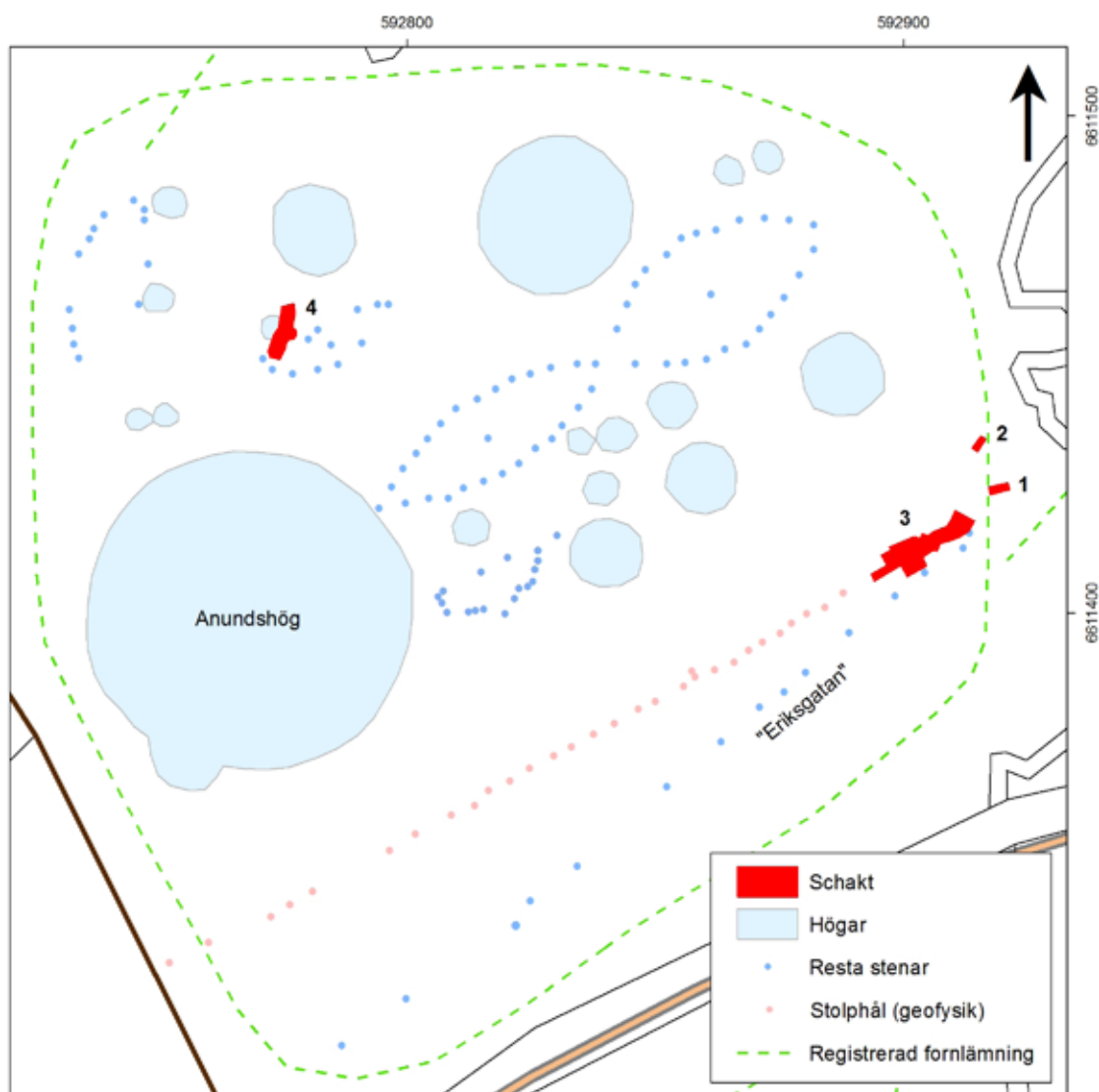
- Arkeologisk delundersökning (sökschakt) genom lämningen. Syftet var att klargöra huruvida det rör sig om en byggnadslämning, vad lämningen har för datering och eventuell funktion (det sistnämnda bedömdes möjligen kunna belysas genom fyndmaterial).

Den arkeologiska undersökningen

Undersökningsområde och genomförande

Ytorna som var aktuella för undersökning ligger inom fornlämning Västerås 431:1, som sköts av Västerås stad och har funktion som parkområde. Marken var vid undersökningstillfället gräsbevuxen.

Undersökningen genomfördes genom grävande av fyra schakt (figur 6). Schakten togs inledningsvis upp med hjälp av en grävmaskin, men handgrävdes efter att grästorv och matjordslager tagits bort. I den södra delen av området, i anslutning till det tidigare konstaterade stolpmonumentet, grävdes tre av schakten. De inledande två (Schakt 1–2) innehöll inga lämningar och lades igen direkt. Schakt 3 innehöll dock ett flertal konstruktioner (mer om dessa nedan). Efter att dessa delundersökts lades markduk över konstruktionerna, innan schaktet återfylldes. I den norra delen av området, vid det förmodade läget för tingsstugan (figur 7), grävdes Schakt 4. Även detta återfylldes efter undersökning, men delar av de påträffade lämningarna lämnades synliga ovan mark.

Figur 6. Schaktplan. På planen ses kända lämningar inom fornlämning Västerås 431:1 samt lägena för schakt 1–4 som grävdes i juni 2017. Plan baserad på utsnitt ur Fastighetskartan. Skala 1:1 500.

Figur 7. Förhöjningen med tegelkross i toppen som förmodades motsvara den omtalade tingsstugan/ugnen. Foto mot väster av Kristina Jonsson.

Lager, anläggningar och konstruktioner delundersöktes genom rutgrävning och/eller ”snittning” (delundersökning av halva anläggningen). Samtliga dokumenterades genom digital inmätning med RTK-GPS, fotografering och beskrivning i en för undersökningen framtagen digital blankett. Data från dessa blanketter lästes tillsammans med mätfilerna in i Intrasis 3. Inga handritade planer eller sektioner framställdes. Samtliga schakt avsöktes med metalldetektor. Ytterst få fynd påträffades generellt; endast ett har konserverats. Material för ¹⁴C-datering insamlades från ett flertal lager, och från dessa valdes tre prover ut för vedartsanalys och datering. Fyra jordprover har även analyserats med avseende på makrofossil.

I beskrivningen av resultaten nedan omnämns de olika lagren och anläggningarna med de kontextnummer de fick i Intrasisdatabasen (angivna inom parentes). Vissa av stenkonstruktionerna i Schakt 3 digitaliserades i efterhand utifrån lodfotografier, och har därmed fått nummer i en högre serie. Schakten har givits nya nummer (Schakt 1–4).

Resultat

Schakt 1–2. Tomma schakt i sydost

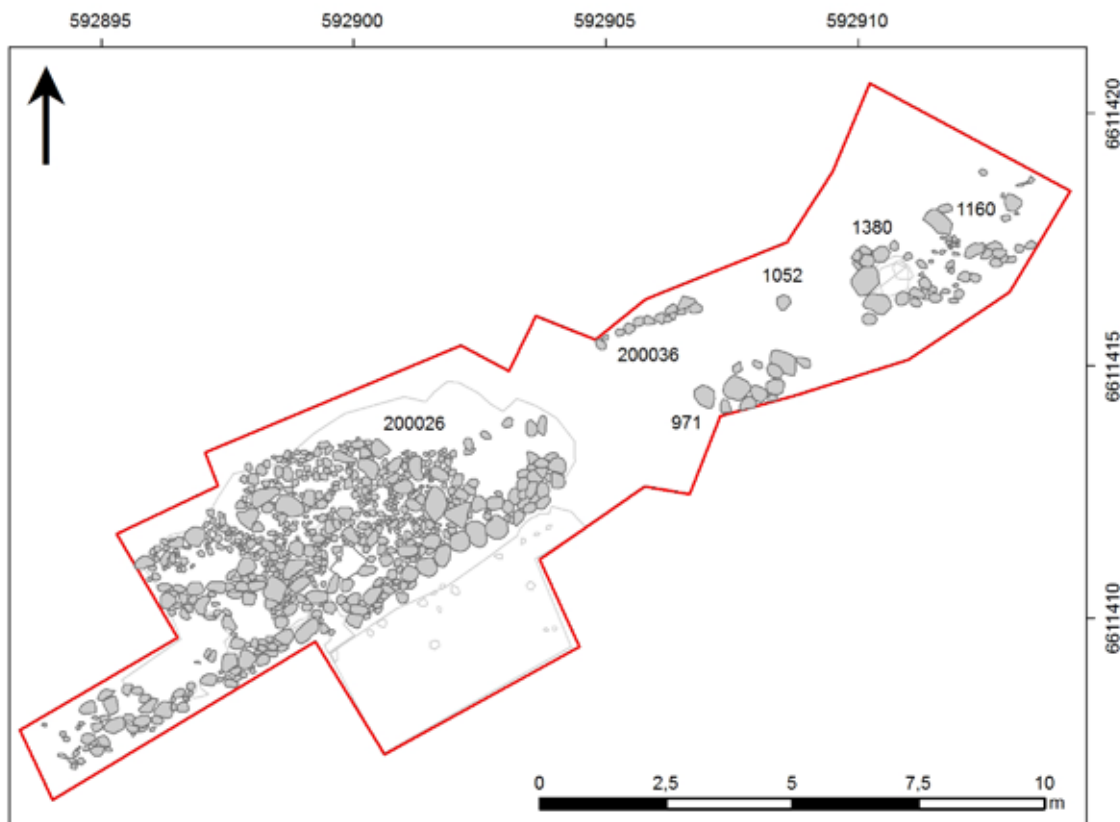
Schakt 1 grävdes i den sydöstra delen av fornlämningen, alldeles utanför dess gräns nära Långbybäcken. Det förlades inom den yta som motsvarar området direkt öster om stolphålsraden som delundersöktes 2006. Syftet var att se om ytterligare lämningar fanns i närheten av den kända lämningen.

Schaktet var 4×1,5 meter långt och grävdes till 0,4 meters djup. Inga lämningar påträffades, under grästorven fanns endast ett matjordslager av lerig silt.

Schakt 2 grävdes 7,5 meter norr om Schakt 1, direkt innanför gränsen för fornlämningen. Det var 3,5×1,5 meter långt och grävdes till 0,4 meters djup. Inte heller i detta schakt påträffades något utöver matjord.

Schakt 3. Stenkonstruktioner i sydost

Schakt 3 förlades över den östra änden av den kända stolphålsraden, och vidare mot öster för att undersöka dess eventuella avslut. Schaktet fick en oregelbunden form, då det anpassades till de påträffade lämningarna (mer om dessa nedan). Dess totala längd blev cirka 22,5 meter, bredden varierade mellan 1,5 och 7 meter. Schaktet grävdes till 0,4 meters djup. I detta schakt framkom ett antal stenkonstruktioner i princip direkt under grästorven (figur 8).

Figur 8. Plan över Schakt 3 med dokumenterade lämningar. Skala 1:150.

Stolphål

I schaktets östra del, omkring 14 meter öster om den anomali som i de geofysiska resultaten tolkats som det östligast belägna stolphålet, framkom ännu ett stolphål. Det var stenskott (1380) med naturstenar i olika storlek mellan 0,2 och 0,6 meter, de största var lagda längs stolpens västra sida. Stenskonings yttre omkrets var ca 1,7 meter i diameter, med en inre öppning på 0,7 meter. Skoningen var möjligtvis skadad i öster där den var glesare; en ansamling stenar (1160) öster om stolphålet kan möjligen åtminstone till delar bestå av stenar som ursprungligen tillhört 1380.

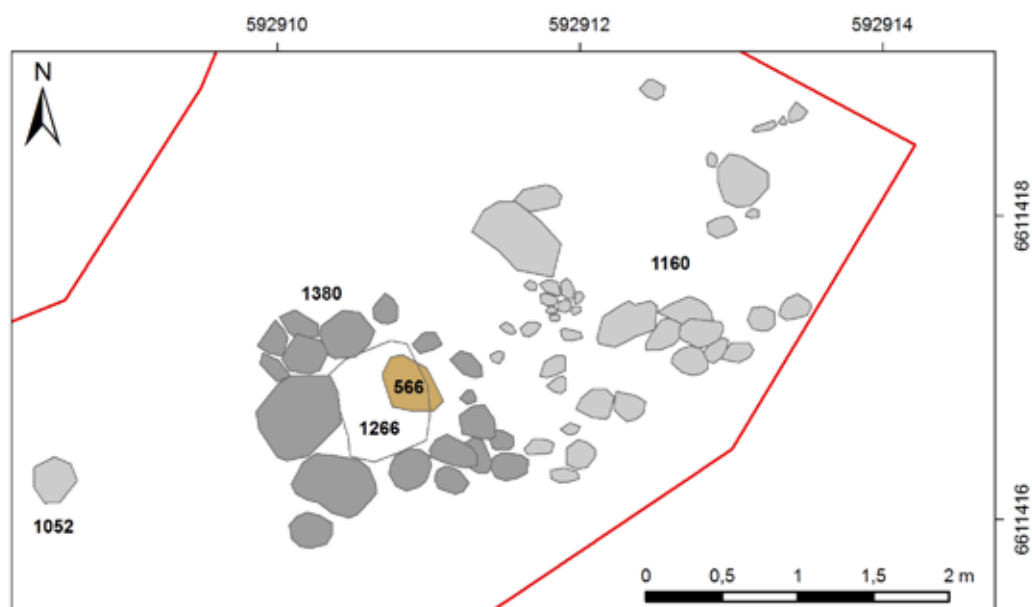
Fyllningen i stolphålet bestod dels av ett övre "lock" (1246), ett ljust lager med bränd lera, sönderbränd sten och sandinslag, uppenbarligen sekundärt deponerat i samband med att stolpen togs bort. 1246 täckte fyllning 1579, som bestod av grusig silt med enstaka inslag av kol och bränd lera. 1579 utgjorde den egentliga fyllningen i gropen för hela stolpfundamentet; nedgrävningen var dock mycket svåravgränsad både i plan och sektion och kunde därför inte mätas in. Inom den östra halvan av stenskoningen fanns lager 566, omgärdat av fyllning 1579. Lager 566, som närmast kunde beskrivas som mellanbrun sand, utgjorde färgningen av den stolpe som har stått i stolphålet (figur 9). Dess utbredning i plan var 0,35×0,45 meter, och dess djup var 0,45 meter. Trä (kärnved

från ek, bilaga 4) från lager 566 har ^{14}C -daterats till yngre romersk järnålder, intervallet 130–350 e.Kr. (2 sigma, se bilaga 5).

Två makrofossilprover har analyserats från lager 566. Det ena, insamlat omkring 0,25 meter ner i lagret, innehöll små kolbitar av ek och björk. Det andra, insamlat högre upp, var kraftigt påverkat av bioturbation (påverkan av växter och djur) och innehöll endast några träkolsfragment av hassel (bilaga 6).

Figur 9. Stolphål 1380 under utgrävning. Hålet visar utbredningen av det borttagna lagret 566 (stolpen). Foto mot söder av Alexandra Sanmark.

Figur 10. Plan över stolphålet 1380 (mörkgrå stenar) och intilliggande stenansamling 1160. Skala 1:50.

Stenrad och stenansamling

Omkring 2,5 meter väster om stolphålet påträffades ytterligare stenkonstruktioner (figur 11). Längs schaktets norra kant löpte stenrad 200036, bestående av 13 rundade naturstenar med en genomsnittlig storlek på 0,2 meter, lagda i huvudsak i en enkel rad (dock dubbelradig i öster). Stenraden var 2,25 meter lång och det kunde konstateras att den inte fortsatte utanför schaktet mot norr (jfr figur 8).

1,5 meter sydost om stenraden fanns en ansamling större och mer oregelbundet lagda stenar (971). Även denna konstruktion föreföll ha sin avgränsning inom schaktet. Dess utbredning var cirka 2,4×0,9 meter, men möjligen har åtminstone vissa av stenarna rubbats ur sina ursprungliga lägen (jfr nedan om den arkeologiska undersökningen 1961).

Figur 11. Stenrad 200036 (upptill i bild) och stenansamling 971 (nedtill). Foto mot nordväst av Mathias Bäck.

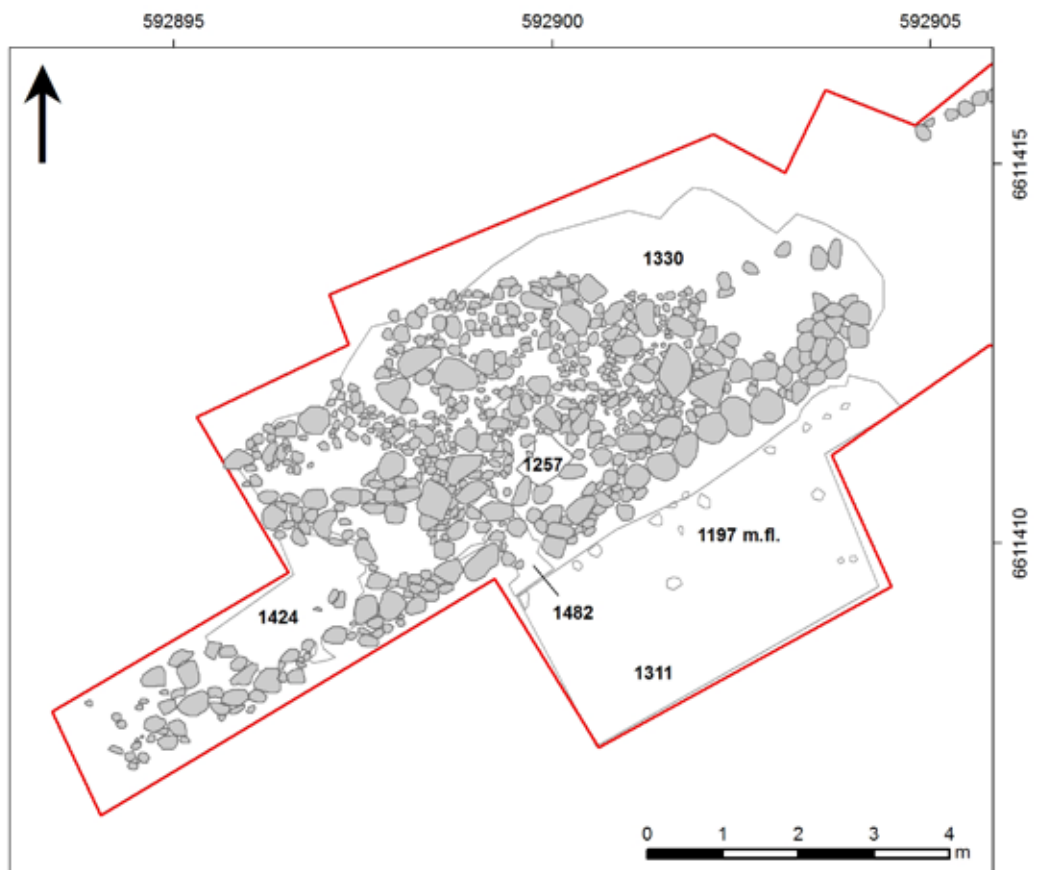
Stenpackning

Den västra halvan av Schakt 3 upptogs av en stor och mångfacetterad stenpackning (200026) (figur 8 och 12–13). Den kunde vid undersökningen avgränsas mot öster, norr och söder – åtminstone delvis – medan det var oklart hur långt den sträcker sig mot väster. På grund av undersökningens begränsade resurser var det inte möjligt att öppna schaktet längre åt detta håll. Ser man till de geofysiska mätningarna förefaller dock stenpackningen sammanfalla med en anomali som har sin avslutning ungefär där schaktet tog slut i väster. Anomalin tolkades 2006 motsvara de två sista stolphålen i den tolkade raden, men den arkeologiska undersökningen visade alltså på en mer komplicerad bild.

Stenpackningen var som bredast cirka 3,7 meter, och framrensades till en längd av cirka 11,5 meter om man räknar in de delar som dokumenterades längst i väster i den smalare schaktänden (jfr figur 13). Den bestod av naturstenar av varierande storlek; störst var de 0,4–0,5 meter stora stenarna längs packningens sydöstra kant, vilka låg i en vällagd rad. Större stenar förekom även i packningens inre partier, i flera fall i anslutning till stentomma ytor vilka närmast hade karaktär av inre ”rum” i konstruktionen. En av stenarna var tydligt trekantig i plan. Denna kan mycket väl markera en särskild funktion i en av kanske flera separata strukturer i den till synes mångfacetterade konstruktionen. I framför allt de norra och centrala delarna av stenpackningen förekom en hel del mindre (0,1–0,2 meter stora) och kantigare stenar. Konstruktionen rensades endast fram, men undersöktes ej på grund av begränsade resurser (jämför även ovan om undersökningens syfte och frågeställningar).

Figur 12. Schakt 3 med stenpackning 200026 i förgrunden. Foto mot nordost av Mathias Bäck.

Figur 13. Plan över stenpackningen 200026 samt dokumenterade lager. Skala 1:100.

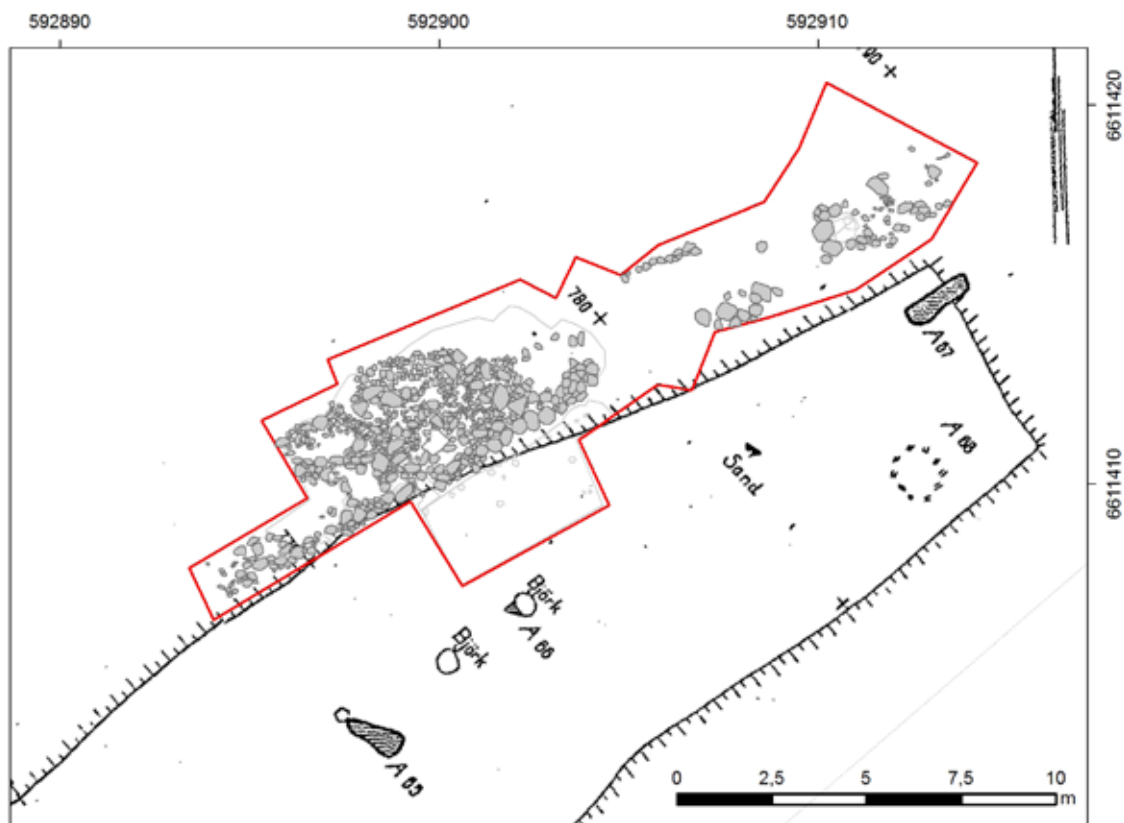
Ett fåtal lager och övriga kontexter dokumenterades i anslutning till stenpackningen. Lager 1330, som bestod av lerig silt med enstaka inslag av kol och bränd lera, täckte stora delar av konstruktionen förutom längst i väster inom den smalare schaktänden samt i den centrala södra delen. I den centrala södra delen där lagret saknades dokumenterades en recent störning (1257) inom en stenfri yta: en nedgrävning fylld med grus i vilken två kapsyler från Wårby påträffades. Under lager 1330, inom en yta över och strax innanför stenpackningens södra kant där det möjligen var ett brott i ”kantkedjan”, fanns lager 1482. Det var upp till 0,2 meter tjockt och bestod av grusig sand. Lagret var flammigt och hade karaktären av att möjligen vara omgrävt. Väster om lager 1330, inom den stenfria ytan där schaktet smalnade av, fanns lager 1424. Det bestod av silt med enstaka bitar bränd lera och kol. I detta lager påträffades det enda fyndet från framrensningen av stenpackningen: en liten bit reducerat bränd förhistorisk keramik (F7).

Söder om stenpackningen, där schaktet utvidgades i syfte att avgränsa den, framkom ett lager (1311) med skarp avgränsning mot det lager stenarna låg på (undergrunden). Det var mörkare, och bestod av svartbrun silt med inslag av kol och sot. Den skarpa gränsen mellan lagren har troligen sitt upphov i en sentida störning, dragningen av 1961 års schakt (mer om detta nedan under ”Tolkning och diskussion”; de ovan nämnda kapsylerna härrör sannolikt från samma undersökning). Genom lager 1311 hade ett antal stolpar/störar körts längs med hela denna del av stenpackningen (1197–1237, 1267, 1295–1306). Ytterligare enstaka störhål fanns även längre söderut (1273–1289). Huruvida dessa har samband med stenpackningen eller är sentida kunde inte avgöras vid undersökningen.

Schakt 3 i söder kom av en slump att läggas alldeles kant i kant med den nordöstra änden av det schakt som grävdes 1960–1961 (figur 14). Det äldre schaktet var svårt att passa in exakt på dagens kartor då det inte finns någon plan som visar exakt var detta förlades. Inledningsvis lades det in med hjälp av de karterade lägena på de resta stenarna. Efter denna första inpassning/rektifiering kunde det även konstateras att linjära utslag i de geofysiska undersökningar som gjordes 2008 överensstämde med schaktkanten vilket styrkte trovärdigheten i rektifieringen. Den skarpa lagergräns som iaktogs direkt söder om den stora stenpackningen i Schakt 3 fick också sin förklaring – 1961 års schakt hade strukit helt intill konstruktionen i söder utan att beröra den. Detta är dock kanske en sanning med modifikation: schaktplanen från 1961 visar att schaktet smalnar av i de sista tjugo metrarna i nordost. Dess södra kant löper oförändrat i samma riktning, det är i norr som schaktet ”snörps åt”. Det förefaller sannolikt att detta visar att man faktiskt stötte på stenpackningen vid undersökningen, men inte ansåg sig ha tid att undersöka den. Inga lämningar utöver de resta stenarna finns redovisade på schaktplanen i denna del av området. Frågan är då hur det ska tolkas: fanns där inget söder om stenpackningen, eller var de så tidspressade i slutet på grävningen att de inte bara styrde undan från stenpackningen utan även avstod från att gräva i botten? Welinder (1990:62) påtalar i sin beskrivning av resultatet att man inte grävde schaktet helt i botten på alla ställen eftersom huvudsyftet med dess upptagande var att restaurera ”Folkvids väg” (Eriksgatan). Detta öppnar för möjligheten att de mörkfärgningar som tolkades som möjliga stolp-/störhål längs stenpackningens södra kant inte utgör störningar från den tidigare undersökningen utan faktiskt spår av en konstruktion relaterad till stenarna.

Schakt 4. Tingsstugan samt äldre lämningar

Detta schakt förlades över den förhöjning som tidigare utpekats som läget för en äldre tingsstuga (se figur 6–7 ovan). Det grävdes till en längd av 11,5 meter, och en bredd som varierade mellan 3,2 och 4 meter. Det framgick tämligen omgående efter avlägsnande av grästovv och mylla att det verkligen rörde sig om en byggnadslämning. Byggnadsresterna bestod av ett spisfundament samt syllstenar, syllstockar och golvplankor (figur 15).

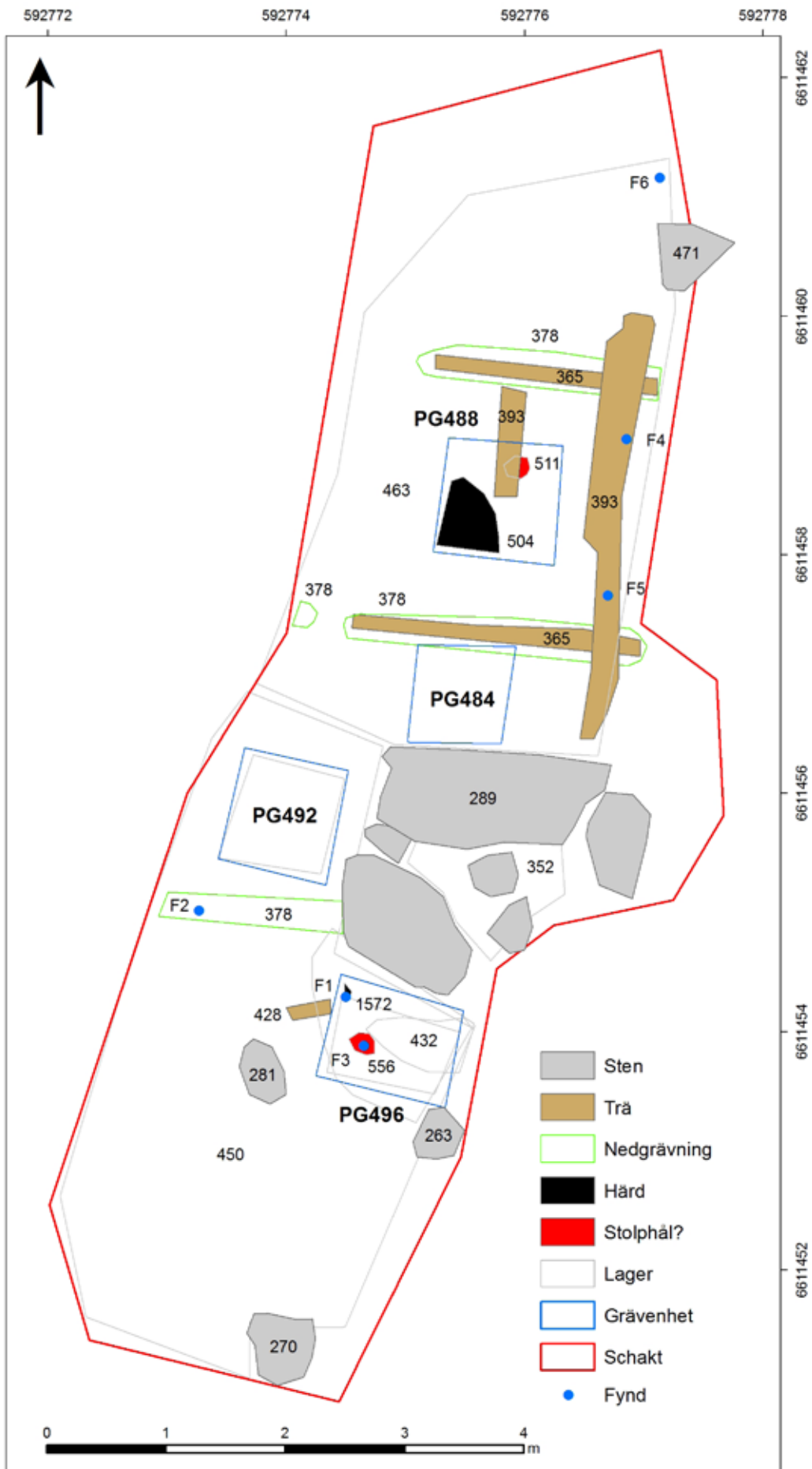

Figur 14. 1961 års schakt inlagt i förhållande till Schakt 3. Eftersom schaktet från 1960-talet är manuellt inmätt och ritat är schaktkantens linje sannolikt inte exakt återgiven på decimetern när. Baserad på utdrag ur Mets 1962. Skala 1:250.

Under grästorven och matjorden (98) täcktes lämningen av ett raseringslager (482) med stora inslag av tegelkross, murbruk och även ett fåtal hela tegelstenar (stortegel av medeltida karaktär) (lager och anläggningars lägen kan ses i plan i figur 16). Ett fynd av en spik (F2), möjligen en möbelspik, påträffades i lagret. Spisfundamentet som framkom under raseringen dominerades av två stora, relativt flata, stenar (289) som lagts som topphällar på konstruktionen. De var 1,8 respektive 1,4 meter långa och cirka 0,8 meter breda. Hällarna låg på en 0,35 meter hög sockel av mindre (0,2–0,5 meter stora), rundade naturstenar lagda i minst två skikt (361). Mellan de övre hällarna fanns ett lager med grus, småsten och tegelkross (352) som fyllde ut hålrummet mellan dem. Spisfundamentet var alltså konstruerat i skalmursteknik, och hela konstruktionen var cirka 2,3×2,0 meter stor och 0,75 meter hög. Fynden av stortegel i raseringslagret talar för att spisens överbyggnad har bestått av eller åtminstone innehållit tegel.

Figur 15. Schakt 4 med bebyggelse lämningar. Foto mot söder av Mathias Bäck.

Figur 16. Plan över kontexter, provrutor och fynd i Schakt 4. Skala 1:50.

De två stenarna som använts som topphällar på spisen har sannolikt tagits från någon av de intilliggande skeppssättningarna; de överensstämmer i storlek och form med de stenar som ingår i dessa.

Byggnadens totala utbredning kunde inte konstateras inom schaktet. Norr och väster om spisfundamentet fanns rester av golvkonstruktionen i form av nedgrävda syllstockar (365/378) liggande i öst-västlig riktning, över vilka det fanns fragmentariska rester av golvplankor (393). Direkt norr om träkonstruktionen låg en sten (471) som kan vara en hörnsyllsten ingående i husets vägg. Ytterligare två stenar i söder (263 och 281) skulle kunna motsvara byggnadens södra vägg. Inga trärester påträffades söder om dessa stenar. Byggnaden har åtminstone varit åtta meter lång, och minst 3,3 meter bred.

Fyra provgröpar (484, 488, 492 och 496) grävdes från trägolvsnivån ner till orörd mark (500) inom byggnadens utbredning i syfte att undersöka eventuella golvlager och samla in eventuella fynd och material för analys. I ruta 496 som grävdes direkt söder om spisen dokumenterades två lager (432 och 442) som sannolikt har samband med uppförandet av spisen. 432 var en kaka med murbruk innehållande små tegelbitar, och den låg upp mot spisfundamentet 361. I schaktväggen mot öster kunde någon form av tegelkonstruktion anas som föreföll kunna ha samband med lagret. Under 432 och under tegelkonstruktionen låg 442, ett gruslager som tolkats som ett konstruktionslager. I lagret påträffades en hake av järn (F1). Under 442 fanns lager 450 vars utbredning har tolkats täcka hela den södra halvan av byggnaden/schaktet. Lagret dokumenterades även i provgrop 492 väster om spisen. Det var mycket homogent och mylligt med karaktär av odlingsjord och utgör sannolikt en äldre markhorisont från tiden för anläggandet av byggnaden. Inom provruta 496 påträffades en spik (F3) i lagret. Odlingsjorden överlagrade en äldre marknivå, representerad av ett svartbrunt grus med rikligt kolinslag (1568, mer om detta nedan) som låg på den naturliga undergrunden (500).

I den norra delen av byggnaden/schaktet dokumenterades endast ett lager tillhörande byggnaden. Det var ett homogent sandlager med enstaka inslag av sot, kol, bränd lera, tegel och småsten (463) som utgjort trossbotten under bjälklaget. Två spikar (F4–5) påträffades i lagret, båda i anslutning till den östligast liggande plankan 393 som torde representera byggnadens östra avslutning. En ¹⁴C-datering har gjorts av kol (från tall, se bilaga 4) från lagret, insamlat från dess yta strax norr om spisfundamentet. Kolet härrör sannolikt från brukandet av spisen, och det har daterats till 1300-tal – möjligen även sent 1200-tal (1280–1330 eller 1340–1400 med 2 sigma, se bilaga 5). En makrofossilanalys av ett prov från lagret har också gjorts, vilken endast påvisade förekomst av både förkolnade och oförkolnade träfragment från tall (bilaga 6). I den nordligaste delen av lager 463, norr om den eventuella syllstenen 471 som kan vara rubbad ur sitt originalläge, påträffades det enda fyndet som kan bidra med en datering av platsen: infattningen till en fingerring av förgyllt silver med glasinfattning (F6, mer om fyndet nedan, se även konserveringsrapport i bilaga 3).

Under lämningarna av stugan, under lager 463 i den norra delen och lager 450 i den södra delen, framkom förhistoriska lämningar efter tidigare aktiviteter på platsen. I provruta 488 i norr låg en härd (504, se figur 17) och en möjlig stolphålsbotten (511). Träkol (från tall, se bilaga 4) från härden har ¹⁴C-daterats till yngre romersk järnålder/folkvandringstid, intervallet 250–410 e.Kr. (2 sigma, se bilaga 5). En makrofossilanalys av delar av härdens innehåll gav intressanta resultat: skal från hasselnöt samt en rotknöl av brudbröd. Både brudbröd och hasselnötter förekom i kosthålet under järnåldern, men båda har även påträffats som gravgåvor. De kan således i detta fall representera hushållsavfall, eller vara rester efter kommunions- eller brännoffer med anknytning till gravfältet (se bilaga 6 med referenser).

I provruta 496 söder om spisen framkom också en eventuell härd (1572) och ett eventuellt stolphål (556). Lämningarna var stratigrafiskt yngre än den ovan nämnda äldre marknivån 1568, vilken därmed även den torde vara från järnåldern.

Figur 17. Hård 504 under utgrävning och provinsamling. Foto mot sydväst av Mathias Bäck.

Tolkning och diskussion

Tingsplatsen

Målet med 2017 års utgrävningar var att få ny kunskap om Anundshög som tings- och kultplats. Upptäckten av stolpmonumentet år 2008 var viktig eftersom det var första gången ett sådant monument hittades på en tingsplats. Eftersom många frågor om monumentets konstruktion och datering kvarstod valdes nya ytor för vidare undersökningar (Schakt 1–3). Eftersom Schakt 1–2 var tomma kunde det konstateras att inga fler stolpar eller andra, relaterade, anläggningar funnits där. I Schakt 3 däremot identifierades ytterligare ett stolphål i samma sträckning som den kända stolpraden. Det låg omkring 14 meter längre österut och hade inte identifierats genom den geofysiska prospekteringen från 2008 (figur 5). Om man inkluderar det nya stolphålet i monumentet så blir det 190 meter istället för 176 som tidigare beräknats. Det är emellertid oklart om en sådan tolkning håller eftersom det inte är säkert att det nya stolphålet är samtida med de som grävdes ut 2008. 2008 och 2017 års stolphål skiljer sig delvis när det gäller konstruktion. De två som undersöktes 2008 var konstruerade på precis samma vis, med stora, kantiga stenar som fyllde nedskärningen/gropen, förutom ett hålrum i mitten där stolpen antas ha stått. I mitten av båda fanns även en rundslipad sten. 2017 års stolphål var även det omgivet av stenar, men de var färre och mer utspridda. Stolphålet syntes endast som en svag mörkfärgning och ingen rundslipad sten fanns. ¹⁴C-dateringen av 2017 års stolphål till 130–350 e.Kr. (se ovan) stämmer emellertid ganska bra överens med dateringarna från 2008. Dessa kunde enbart dateras relativt till en kokgrop, vilken med 95,4% säkerhet ¹⁴C-daterats till 130–350 e.Kr. och 260–540 e.Kr. Ett av stolphålen skar kokgropen så det kan med säkerhet sägas att de var yngre än kokgropen (Sanmark & Semple 2011:31, bilaga 7). Vedartsanalysen visar att kolet från 2017 års stolphål kommer från ek, vilket kan ha hög egenålder (bilaga 4).

Stenpackningen (se diskussion nedan) har en underlig placering i förhållande till stolpmonumentet eftersom den verkar ligga mitt i vägen för raden vars uträkning är känd via den geofysiska prospekteringen 2008 (figurer 5–6 och 8). En möjlig förklaring till dess existens är att den är senare och ligger ovanpå ett eller flera stolphål i monumentet. Ett annat alternativ är att konstruktionen är samtida med stolpraden och utgör en ingång eller en plattform av något slag. Stenpackningen kan också ha funnits på platsen redan när stolphålen grävdes.

Även schakt 4 bidrog med ny kunskap om Anundshög som tingsplats. Det är anmärkningsvärt att uppgiften i Rannsakningarna om byggnaden stämmer så väl överens med utgrävningsresultaten. Som nämnts ovan är det här den första byggnaden på en tingsplats med troliga rötter i järnåldern som har identifierats i fält och undersökts arkeologiskt. Det finns inget som tyder på att stugan var ett vanligt bostadshus. Inga vardagsartefakter hittades och ingen gård finns heller dokumenterad på platsen. Huset har också en mycket ovanlig placering, vägg i vägg med skeppssättningen (figur 6–7). Slutsatsen måste vara att detta med hög sannolikhet är den omtalade ”tingsstugan”, vilket är av högsta intresse. De skriftliga källorna från slutet av 1500-talet och framåt visar att tingsmötena hade flyttats och då hölls inomhus i socken/klockarstugan vid Badelunda kyrka (se ovan i bakgrundsbeskrivningen). Övergången från möten på tingsplatser med troliga rötter i järnålder till möten vid socken-/klockarstugan vid kyrkan följer samma mönster som i resten av Sverige och Skandinavien (Sanmark 2009, 2017).

Det är dock inte självklart att stugan vid Anundshög hade precis samma funktion och betydelse som socken- och klockarstugorna. Rannsakningarna kallar byggnaden för ”tingsstuga”, men det är viktigt att påpeka att vi inte vet vad byggnaden hade för namn eller funktion. Enligt Axel Emmelin användes ordet ”tingsstuga” ofta under 1600-talet som benämning på klockar- eller sockenstugor där tingsmöten hölls. Tingshus i namnets egentliga mening uppkom inte förrän efter 1734 års lagstadga om tingshusbyggnadsskyldighet (Emmelin 1943:105). Det mest troliga är att stugan byggdes för att man behövde en byggnad där skrivaren kunde färdigställa de handskrifter som behövdes för tingsförhandlingarna. 1300- och 1400-talen verkar ha varit en övergångstid då folk hade ett behov av att vara inomhus på grund av den skriftliga dokumentationen, medan själva mötena fortfarande hölls utomhus på den gamla, traditionella platsen. Detta ändrades framförallt från 1500-talet och framåt när tingen flyttades till platser vid sockenkyrkorna (Sanmark 2009; 2017, kap. 9).

Det är möjligt att det har funnits byggnader med samma funktion på andra gamla tingsplatser och att dessa ännu inte har hittats arkeologiskt. Det ska dock nämnas att på de tingsplatser som har undersökts har inga sådana spår påträffats (Sanmark 2017, kap. 9). Det är intressant att trots att stugan funnits på Anundshögsområdet åtminstone sedan 1300-talet, så nämns den inte i en enda medeltida källa. Istället finns hänvisningar till ”Anunda høgh” (1392, Emmelin 1943:110; SDHK). Med tanke på medeltida tingsplatsers kopplingar till förhistoriska lämningar, framför allt storbögar (jfr Sanmark 2017, kap. 4), är det inte förvånande att Anundshög upplevdes som viktigare än stugan. Kopplingen till förhistorien ses även i stugans placering invid skeppssättningen (den exakta relationen mellan stugan och skeppssättningen är ännu inte känd). Kopplingen till äldre tider och traditioner ses också i återanvändningen av de två stenarna från skeppssättningen i spisfundamentet. Stenarna valdes troligen delvis av praktiska skäl, men tradition och symbolik har antagligen också spelat in. Stenarnas specifika funktion och syfte under järnåldern är inte kända, men det kan antas att de var viktiga för tings- och kultriterna. Under medeltiden, eftersom stenarna kunde plockas bort ur skeppssättningen, hade de stenarna troligen förlorat sin funktion för tingsmötena, men ansågs fortfarande ha symboliskt värde.

Dateringen av stugan är intressant av flera skäl. Kolet, som troligen kommer från brukandet av spisen, har daterats till 1300-tal – möjligen även sent 1200-tal (se ovan och bilaga 5). Detta stämmer mycket bra överens med att fingerringen även den har daterats

till senmedeltid (se nedan), och även med de skriftliga källorna. Som diskuterats ovan är Anundshög dokumenterad som tingsplats mellan 1355 och 1467 och senast 1594 hade mötena flyttats till socken/klockarstugan i närheten av Badelunda kyrka. Det kan därför inte råda något tvivel om att detta är en medeltida byggnad, och troligen den tidigaste arkeologiskt kända byggnaden på en gammal tingsplats i hela Skandinavien.

Det ska även nämnas att härden som grävdes ut under tingsstugan stämmer överens med tidigare resultat. Den har daterats till intervallet 250–410 e.Kr. (se ovan). Dessa dateringar passar in med keramik som hittats 2008 och 1998, samt även med dateringen från härden under storhögen (210–540 e.Kr.) och artefakterna från den enda daterade graven (500-talet e.Kr.) (Bratt 1999:10,16; Sanmark & Semple 2011:31).

Tingsstugans arkeologi

Bebyggelseregistret innefattar sedan mitten av 1990-talet en tämligen komplett inventering av tings- och rådhus i Sverige (Bebyggelseregistret; Esricht & Sohlenius 2009). Detta register omfattar (stående) byggnader i ett bebyggelsehistoriskt perspektiv, men inte arkeologiskt undersökta tingshus. Veterligen har heller inget medeltida tingshus undersökts i Sverige, varför fyndprofil, inventarier och tingshusens utformning från denna tid i princip är okända. De uppgifter om tingshus inredning, inventarier och användning som finns härrör från tidigmodern tid och senare. Av den anledningen skulle det vara av stor betydelse att totalundersöka den nu identifierade senmedeltida tingsstugan vid Anundshög. Från tidigmodern tid vet vi att tingshus (som ofta också fungerade som sockenstuga), förutom tingssalen, kunde ha ett flertal rum för häradshövding/ domare, notarie, nämndemän, åklagare, fogde, kökspersonal med flera. Byggnaden kunde behöva ha kök och övernattningsrum för personalen om tingshandlingarna pågick över flera dagar. Tingshuset/sockenstugan användes även som häkte emellanåt. Utifrån de beskrivningar som finns i Bebyggelseregistret vet vi att det bör ha funnits bord, stolar, kistor, köksredskap med mera i tingshusen/sockenstugorna. Nedan följer en sammanställning av de föremål som omnämns i beskrivningar av tidigmoderna eller senare tids tingshus (Bebyggelseregistret). Till detta har tillagts föremål som utifrån ett arkeologiskt perspektiv kan tänkas rimliga att finna i en tingshusmiljö.

- Tingskista/häradskista.
- Domarklubba.
- Bokbeslag.
- Textilier.
- Nyckel.
- Skrivdon.
- Sanddosor.
- Ljusstakar.
- Dryckeskärl.
- Fönsterglas.
- Hyllningstavla/minnestavla/porträtt.
- Anslagstavla.
- Sigillstamp (med häradsvapen).
- Tingsklocka.
- Stolar, bord, skåp.
- Handklovar (andra straffredskap).

Rimligen kan man inte förvänta sig att hitta något av detta vid en arkeologisk undersökning av ett tingshus, särskilt inte en medeltida tingsstuga. Byggnadens karaktär och verksamhetens funktion har med all säkerhet inneburit att inventarier och möblemang flyttats då byggnaden slutat användas som tingshus. En intressant notis i

sammanhanget är att det i Rannsakingar efter antikviteter finns en uppgift från 1682 om att ”tingzstugu bordet” från tingshuset vid Anundshög ska ha funnits på en gård i Tibble (Ståhle 1960:129). Det finns således en indirekt uppgift om att inventarier från det gamla tingshuset i Anundshög kan ha spridits ut i den närmaste omgivningens byar då byggnaden troligen upphörde att fungera som tingshus i slutet av 1400-talet. Uppgiften i Rannsakingar innebär att delar av inventarierna fortfarande på 1600-talet (två hundra år senare) fanns på en gård i trakten. Vid samma inventering noterades vidare att ”rummet efter tingzstugu skorseenen finnes” (Ståhle a.a.). Murstocken har således varit så synlig under 1600-tal att man kunnat göra bedömningen att det rört sig om en spismur. Intressant i sammanhanget är också som ovan nämnts det faktum att stenar från (den närmaste?) skeppssättningen varit inbyggda i huset.

Föremål från ett medeltida tingshus

Endast fyra föremålsfynd påträffades vid delundersökningen av tingsstugan vid Anundshög. Fyndprofilen kan beskrivas som egenartad. Fyndmaterialet utgörs nämligen av tre golvspikar, en hake, en möjlig möbelspik samt en fingerring av förgyllt silver (se figur 18 samt konserveringsrapport, bilaga 3). De tre golvspikarna påträffades i anslutning till de fåtal mycket dåligt bevarade golvplankor som fanns kvar. Fyndsammanställningen öppnar för frågor om vilka inventarier och föremålskategorier man kan förväntas finna i ett tingshus. Som vi sett finns det beskrivningar av hur senare tiders tingshus varit utrustade. Några kategorier av fynd som man skulle kunna förvänta vid en undersökning av ett tidigmodernt tingshus är; byggnadsmaterial, möjligen inredningsdetaljer (beslag), hushållsföremål, personlig utrustning och kanske till och med något som kan knytas direkt till tingsförhandlingar, så som skrivdon och bokbeslag. Mindre troligt förefaller det att man skulle träffa på en tingskista eller domarklubba. Det intressanta med en sådan förväntad och möjlig fyndprofil är att den skulle försvåra den arkeologiska tolkningen av byggnaden i och med förekomsten av hushållsföremål. Detta för oss tillbaka till fyndprofilen från det delundersökta tingshuset vid Anundshög. I ett medeltida hus kanske man inte kan förvänta sig att hitta mer än ett par fyndkategorier – byggnadsmaterial och personliga (tappade) föremål. Kunskapsläget efter delundersökningen av tingshuset öppnar för en spännande fortsättning med utgångspunkt i hur fyndprofilen ser ut i dagsläget.

Av det begränsade fyndmaterialet är givetvis ringen av störst intresse. Fyndet utgörs av en gjuten platta i förgyllt silver. Plattan har varit fastlödd i ringen. Denna är rund och har en dubbel kantdekor i relief. I mitten finns ett minuskel-m vilket är en symbol för jungfru Maria. Kring bokstaven fanns spår av mörkblått glas vilket innebär att denna framträtt i guld mot en botten av blått glas (figur 18).

Figur 18. Förgyllt silverring från tingsstugan. Till höger rekonstruktion av hur ringen ursprungligen kan ha sett ut med ett minuskel-m mot en fond av blått glas. Foto Mathias Bäck.

Utifrån kontexten ligger det nära till hands att betrakta den som en signetring, det vill säga en ring som användes för att signera lacket vid förslutning av dokument. Med tanke på det blå glaset i spegeln torde emellertid denna ring inte ha använts i detta syfte.

Ringen från tingsstugan i Anundshög bör betraktas i ett sammanhang som gör den jämförbar med ringar som har teologiska motiv. Utifrån en inventering av ringar från Historiska museets i Stockholm samlingar (35 ringar) framträder två huvudgrupper av kristna motiv. Den ena är så kallade kalvariegrupper (korsfästelsegrupp, symbolisk representation av Golgata). Dessa kan sägas utgöra en koncentrerad version av korsfästelsen med den korsfäste Jesus omgiven av Maria och lärjungen Johannes. En övervägande del av ringarna i det inventerade materialet har koppling till kyrkliga miljöer och då främst kloster som till exempel Gudhem och Vadstena.

Figur 19. Exempel på ring med kalvariegrupp. Ringen härrör från Vadstena kloster i Östergötland. Bild från Historiska museet (<http://kulturarvsdata.se/shm/media/337661>).

Den andra gruppen utgörs av *en face*-representationer av Jesu ansikte som anspelar på avtrycket av Jesus ansikte på den huvudduk som Veronica erbjöd honom på vägen till korsfästelsen. Således är även detta en symbolisk bild av Golgata. Denna typ av motiv kallas därför Veronica på engelska men någon svensk beteckning finns veterligen inte. Motivet förekommer i samma omfattning som kalvariegrupperna i det inventerade materialet, men den kyrkliga kopplingen är inte tydlig utifrån fyndplatserna. En av ringarna härrör dock från Vadstena kloster.

Figur 20. Exempel på ring med Jesu ansikte *en face*. Ringen härrör från Vadstena kloster i Östergötland. Bild från Historiska museet (<http://kulturarvsdata.se/shm/media/16957>).

När klosterruinerna i Varnhem undersöktes arkeologiskt under åren 1922–1928 var Axel Forssén (som varit arkitekt då klosterkyrkan restaurerades under åren 1918–1923) ansvarig för fältarbetet. Vid undersökningarna påträffades en ring av förgyllt silver med ett m i minuskelform på klacken, daterad grovt till medeltid. Ringen är snarlik den ring som påträffades i tingshuset vid Anundshög. Ringen från abbothuset i Varnhem beskrivs på följande sätt: ”Silver, förgyllt. Slät, utåt välvd ihålig ring med rund, lådformig klack i vilket ett pressbleck med ett minuskel-m är fastlödd. Vid klackens skärningspunkter med ringen fyra små kulor. Delvis förböjd”.

Figur 21. Den närmaste parallellen till ringen från tingsstugan vid Anundshög härrör från Varnhems kloster i Västergötland. Bild från Historiska museet (<http://kulturarvsdata.se/shm/media/435501>).

En vanligare förekommande typ med kyrkligt budskap är enklare bronsringar med namnet Maria utskrivet med majuskler (af Ugglas 1935:318). Dessa är uppenbarligen inte använda för sigillering utan visar snarare att bäraren varit en aktivt troende person. af Ugglas menar att dessa, som han för till kategorin rituella ringar, troligen har en datering till 1300-tal. Ett exempel på i vilka kontexter sådan ringar kan påträffas är den Mariaring med krypterad text som hittades i anslutning till den grop där en klocka gjutits till Botkyrka kyrka (Bäck & Hamilton 2015:37f).

Huruvida ringen från tingsstugan vid Anundshög burits av någon i personalen eller möjligen av en kyrklig dignitär kan vi inte veta, men det ger ändå en indikation om vilka som vid tillfälle bevistat tingshuset. Ringen är senmedeltida.

Stenpackningen

För att kunna tolka vad stenpackningen representerar måste den undersökas. I nuläget kan vi endast föreslå exempel på liknande konstruktioner och se i vilka miljöer dessa förekommer. Konstruktionen är inte ¹⁴C-daterad, men lokaliseringen och sambandet med stenraden och det stolphål från undersökningen som daterats antyder att en rimlig datering ligger i perioden romersk järnålder. Då endast grästovv och matjord avlägsnats finns inte heller några kontextuellt säkrade fynd som kan bidra med datering av konstruktionen. Några små fragment bränd lera och kol samt en liten skärva äldre svartgods (F7) är de enda fynden. Keramiken är av allmän förhistorisk karaktär och har inga diagnostiska drag som kan bidra till att datera godset. Sammansättning av fynden ger ändå en fingervisning om att någon form av aktivitet pågått vid stenpackningen.

Som framgår av beskrivningen ovan kan man utifrån lodfoto och plan isolera flera olika delar/händelser i stenpackningen med utgångspunkt i urvalet av stenmaterial och de stenfria områden som finns i flera delar av konstruktionen. Betraktar man bilden går det således att spekulera i att stenpackningen består av ett antal olika delar. Ett tolkningsexempel visar en avlång konstruktion i NO–SV riktning som överlagras av en närmast rund stensättning innehållande mindre stenar. Denna är placerad i den centrala delen av den avlånga (nästan båtformiga) konstruktionen. Två av de stenfria områdena i den södra kanten av stenpackningen, liksom en stolphålsliknande stensamling i den västligaste delen, sammanfaller helt med riktningen för stolphålsraden som konstaterats genom markradar och arkeologisk undersökning (Sanmark & Semple 2011). Dessa stenfria ytor skulle i så fall stratigrafiskt kunna relatera stolpraden till stenpackningen såtillvida att den senare är äldre än stolpraden. Det finns flera möjliga sätt att se på uppdelning av stenpackningen, men i nuläget är det bara att betrakta som spekulationer och därför inte särskilt meningsfullt.

Vi kan trots detta ställa upp några förslag på vad stenpackningen kan omfatta:

- Delar av stolpraden.
- Gravläggning(ar).
- Del av kultutövningen på platsen (harg?).

Slutligen ska bara nämnas några paralleller till stenpackningen vid Anundshög (någon fullständig inventering har inte genomförts i detta skede). Det handlar om konstruktioner som fysiskt liknar denna och som kan bidra till att kontextualisera i vilka miljöer liknande konstruktioner påträffas. Möjligen kan det också bidra till att kronologiskt avgränsa stenpackningar av detta slag. I närområdet kan nämnas en stensättning som innefattade minst två anläggningar vid Tuna i Badelunda socken (Svensson 2012, A7, figur 7–9). Fyndmaterialet från denna utgjordes av förhistorisk keramik, bränd lera och en brodd.

I Abergå, Tillberga socken, i Västmanland har en flerdimensionell stenpackning som bland annat innefattade en båtformig stensättning undersökts (Hallgren 2006, figur 7). I detta fall rörde det sig om en brandgrav och en närmast rektangulär stenpackning bestående av mindre stenar. Den större stenpackningen överlagrade den båtformade stensättningen som, genom föremålsfynd, daterats till vikingatid.

På det välundersökta gravfältet i Åby, Västerhaninge socken i Södermanland påträffades bland annat en flerdimensionell stenkonstruktion vid en undersökning år 2000 (Lloyd-Smith m.fl. 2002:236f., figur 2:34 och 9.13.1). Konstruktionen utgjordes av en stenpackning med kantkedja och två stolphål. Stolphålen och stenpackningen bedömdes som samtida. Hela konstruktionen har vid något tillfälle övertäckts av ett sandlager, vilket öppnar för en diskussion om rituell övertäckning. De enda fynd som påträffades var fyra fragment av malstenar, varav tre använts som skoning i ett av stolphålen. Konstruktionerna har inte ¹⁴C-daterats men en intilliggande grav är daterad till 430–610 (1 σ), det vill säga till övergången mellan äldre och yngre järnålder. Som exempel på en intressant möjlig parallell kan nämnas en avlång stensättning från Gärtuna, Östertälje socken i Södermanland (Appelgren & Renck 2006:6, 14, figur 5). Stenpackningen bestod av minst två olika nivåer av större och mindre stenar. Inga fynd påträffades i denna stenpackning som inte är daterad. Anläggningen har diskuterats i samband med begreppet bentomma gravar. Den ovala konstruktionen var placerad direkt nedanför och intill en lodrät bergvägg, vilket skulle kunna betyda att det kan röra sig om en plats med kultfunktion.

Gemensamt för flertalet av dessa exempel är att konstruktionerna påträffats på eller i nära anslutning till ett gravfält. Fortsatt arbete med denna konstruktion bör fokusera på funktionsbestämning och datering av den i syfte att diskutera kultrelaterade aktiviteter inom Anundshögsområdet. Lokaliseringen precis i kanten av den långa stolpraden, och strax ”innanför” de reste stenarna strax söder om den förra, är intressant ur ett perspektiv som rör avgränsningen av en kultplats.

Slutord

Projektet har genom 2017 års fältinsats uppfyllt de uppsatta frågeställningarna med god marginal, och inom avsatt budget. Ytterligare frågeställningar kvarstår dock, och glädjande nog med anledning av detta har medel redan erhållits för att fortsätta under 2018. Syftet med de fortsatta undersökningarna är att dels undersöka resterande delar av tingsstugan, dels undersöka stenpackningen vid stolpraden.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Bebyggelseregistret, Riksantikvarieämbetet. [<http://www.bebyggelseregistret.raa.se/bbr2/sok/search.raa>]

FMIS. Riksantikvarieämbetets digitala system för fornminnesinformation. [<http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>]

Historiska museet, Sök i samlingarna. [<http://mis.historiska.se/mis/sok/start.asp>]

Mets, T. 1962. *Rapport över arkeologisk undersökning av runstensväg i Anundshög, Badelunda, Västerås stad, Västmanland 1960–1961*. Arkivrapport på Västmanlands läns museum.

SDHK (Svenskt diplomatariums huvudkartotek). Riksarkivet. [<https://sok.riksarkivet.se/sdhk>]

Siende häradsrätt, Domböcker vid ordinarie ting, SE/ULA/11317/A I a/1 (1600–1661). I SVAR, Riksarkivet. [<https://sok.riksarkivet.se/svar-digitala-forskarsalen>]

VRD (Västmanlands renoverade häradsstingsdomböcker). Riksarkivet.

Skriftliga källor

Alström, U, Arnberg, A, Elgh, S & Svensson, C. 2010. *Jutekärret. Träkonstruktioner i en våtmark vid Anundshög*. Kulturmiljövård Mälardalen Rapport 2010:9.

Appelgren, K. & Renck, A-M. 2006. *Begravningar? Bentomma gravar, skålgropshäll och våtmark. Väg 225, sträckan Moraberg-Lövstalund, Södermanland, Östertälje socken, Gärtuna 1:1, Gärtuna 2:1, RAÄ 185 och RAÄ 266. Arkeologisk undersökning. Dokumentation av fältarbetsfasen*, UV Mitt, Riksantikvarieämbetet, Avdelningen för arkeologiska undersökningar, 2006:1. Hägersten.

Arnberg, A. 2012. *I skuggan av Anundshög. Forskningsgrävningarn i Badelunda. Arkeologisk förundersökning. Fornlämning Västerås 430:1, 1465, 1466, 1467. Långby 7:1, Skälby 3:6. Badelunda socken, Västerås kommun, Västmanlands län*. Stiftelsen Kulturmiljövård Rapport 2012:45.

Arrhenius, B. 2007. *Gullbögen vid Tibble, Badelunda. En generationsgrav i skuggan av tingsplatsen*. Badelundabygden nr 17.

Berónius Jörpeland, L. m.fl. 2013. Monumentala stolprader i Gamla Uppsala. *Fornvännen* 108, no. 4 (2013), s. 278–281.

Bratt, P. 1999. *Anundshög Del 1. Delundersökning för datering. Arkeologisk delundersökning av Anundshög, RAÄ 431, Långby, Badelunda socken, Västerås stad, Västmanland*. Västerås stad/Stockholms läns museum. Rapport 1999:20.

Brink, S. 2004. Legal assembly sites in Scandinavia. Panthos, A & Semple, S (red.). *Assembly-places and practices in medieval Europe*. Dublin.

- Bäck, M. & Hamilton, J. 2015. *Stiglucka, kyrkokrog och klockgjutning vid Botkyrka kyrka. Stockholms län, Södermanland, Botkyrka kommun, Botkyrka socken, Eriksberg 2:1, 2:9 och 2:27, Botkyrka 383:1, 729 och 730. Arkeologisk förundersökning och undersökning. Rapport 2015:92. Arkeologiska uppdragsverksamheten, Statens historiska museer.*
- Bäck, M., Hållans Stenholm, A-M., & Ljung, J-Å. 2009. *Lilla Ullevi – historien om det fridlysta rummet: Vendeltida helgedom, medeltida by och 1600-talsgård. Uppland, Bro socken, Klöv och Lilla Ullevi 1:5, Jursta 3:3, RAÄ 145. Arkeologisk undersökning. UV Mitt, Avdelningen för arkeologiska undersökningar, Riksantikvarieämbetet, UV Mitt, rapport 2008:39. Stockholm.*
- Bäck, M. & Lindeberg, M. 2016. Det religiösa landskapet. Kultplatser i Dalarna under yngre järnålder och medeltid. *Sool-Öen 2016. Sollerö sockens hembygdsbok.*
- Carlsson, A. 2015. *Tolkande arkeologi och svensk forntidshistoria: från stenålder till vikingatid. Stockholm Studies in Archaeology 64. Stockholm.*
- Emanuelsson, M. 2014. *Bygga och bo vid Anundshög och Tuna i Badelunda. Långhus vid Långhby och nära Närlunda. Särskild arkeologisk undersökning Boplats Västerås 1459 och 1462, Långhby 7:11 och Närlunda 4:5, Badelunda socken, Västerås kommun, Västmanlands län. Stiftelsen Kulturmiljövård Rapport 2014:46.*
- Emmelin, A. 1943. Om tingsställen i Uppland och Västmanland före tillkomsten av 1734 års lag, *Rig 26*, s. 89–111.
- Esricht, S. & Sohlenius, R. 2009. Milstoplar och tingshus – att analysera med hjälp av digital information. *Bebyggelsehistorisk tidskrift 58/2009*, s. 80–91.
- Fernstål, C. 2004. *Delar av en grav och glimtar av en tid: om yngre romersk järnålder, Tuna i Badelunda i Västmanland och personen i grav X. Stockholm Studies in Archaeology 32. Stockholm.*
- Friðriksson, A. 1994. *Sagas and Popular Antiquarianism in Icelandic Archaeology. Avebury.*
- Garmo, S. 1998. Rättviks kyrkudde – kulturhistoriskt centrum. *Västerås stiftsbok 1998–99*, s. 14–33.
- Gustawsson, K-A. 1933. De stora skeppsättningarna vid Anundshög i Badelunda socken. En preliminär redogörelse för deras restaurering. *Västmanlands fornminnesförenings tidskrift XXI.*
- Hallgren, A-L. 2006. *En skeppsformig stensättning. Arkeologisk undersökning. RAÄ 6, Abergå 1:2, Tillberga socken, Västmanlands län. Rapport, Kulturmiljövård Mälardalen 2006:9. Västerås.*
- Holmbäck, Å. & Wessén, E (red.). 1946. *Svenska landskapslagar. Äldre västgötalagen, Yngre västgötalagen, Smålandslagens kyrkobalk och Bjärköarätten. Serie 5. Stockholm.*
- Jansson, S. B. F. 1964. *Västmanlands runinskrifter. Sveriges runinskrifter, band 13. Stockholm.*
- Jensen, R. 2010. *Riksintresseområdet Badelunda U25. En kulturhistorisk fördjupningsstudie. Västerås Badelunda socken, Västerås kommun, Västmanlands län. Kulturmiljövård Mälardalen Rapport 2009:65.*
- Jones, G. 1960. *Egil's Saga. Syracuse.*

- Kjellberg, J. & Skanser, L. 2006. *Stolphål och härdar vid Lunda gård. Särskild arkeologisk utredning Lunda gård, Badelunda socken, Västmanland*. Stiftelsen Kulturmiljövård Rapport 2006:27.
- Kraft, J. 1989. *En historisk vandring I Badelundabygden*. Västerås.
- Larson, L. M. 1935. *The Earliest Norwegian Laws: Being the Gulathing Law and the Frostathing Law*. New York.
- Larsson, M. G. 1997. *Från stormannagård till bondby: en studie av mellansvensk bebyggelseutveckling från äldre järnålder till medeltid*. Stockholm.
- Larsson, M. G. 1998. Runic inscriptions as a source for the history of settlement. *Runeninschriften als Quellen interdisziplinärer Forschung, Abhandlungen des vierten internationalen Symposiums über Runen und Runeninschriften in Göttingen vom 4.–9. August 1995* [Ergänzungsbände zum Reallexikon der germanischen Altertumskunde 15], red. K. Düwel & S. Nowak, s. 639–646 Berlin.
- Lloyd-Smith, L., Nordström, K., Larsson, A-C. & Rundkvist, M. 2002. *Tempelvägen. Arkeologisk slutundersökning av del av Åbygravfältet. Fastigheten Åby 1:192, RAÄ 201, Västerhaninge sn, Södermanland*. Rapport från Arkeologikonsult 2002:2.
- Nylén, E & Schönback, B. 1994. *Tuna i Badelunda: guld, kvinnor, båtar*. Västerås.
- Rammo, R, Kangert, N. & Tasuja, K. 2016. Landscape survey and new monuments discovered 2015. *Archeological Fieldwork in Estonia 2015*. s. 234–248.
- Sanmark, A. 2009. Administrative Organisation and State Formation: A Case Study of Assembly Sites in Södermanland, Sweden. *Medieval Archaeology* 53.
- Sanmark, A. 2010. The Case of the Greenlandic Assembly Sites. *Journal of the North Atlantic*, Special Volume 2 (2009–10), s. 178–192.
- Sanmark, A. 2017. *Viking Law and Order: Places and Rituals of Assembly in the Medieval North*. Edinburgh.
- Sanmark, A. & Semple, S. 2008. Places of Assembly: Recent Results from Sweden and England. *Fornvännen* 103, s. 245–260.
- Sanmark, A. & Semple, S. 2010. The topography of outdoor assembly in Europe with reference to recent field results from Sweden. *Perspectives in Landscape Archaeology*, BAR International Series 2013, red. H. Lewis & S. Semple, s. 107–119. Oxford.
- Sanmark, A. & Semple, S. 2011. *Tingsplatsen som arkeologiskt problem, Etapp 3: Anundshög*. The Assembly Project, Report 3 (2011).
- Semple, S. & Sanmark, A. 2013. Assembly in North West Europe: collective concerns for early societies? *European Journal of Archaeology* 16 (3), s. 518–552.
- Stähle, C. I. (red.) 1960. *Rannsakingarna efter antikviteter, band 1, Uppland Västmanland, Dalarna, Norrland, Finland*, H. 1, Stockholm.
- Sundqvist, O. 2001. Features of Pre-Christian Inauguration Rituals in the Medieval Swedish laws. Stausberg, M. & Sundqvist, O. (red.). *Kontinuitäten und Brüche in der Religionsgeschichte: Festschrift für Anders Hultgård zu seinem 65. Geburtstag am 23.12.2001*. Berlin.

Svensson, C. 2012. *Fler förhistoriska spår vid Anundshög. VA-ledning mellan Mörby gård och Hälla. Förundersökning i form av schaktningsövervakning Badelunda-Tuna 2:1 m.fl., Västerås socken (tidigare Badelunda socken), Västerås kommun, Västmanlands län. Stiftelsen Kulturmiljövård Rapport 2012:27.*

af Ugglas, C. R. 1935. Ett par nyfunna fingerringar. Till vigselringens historia. *Formännen* 1935(30), s. 317–320.

Vikstrand, P. 2000. Konungen och helgedomen. *Oluf Rygb. Rapport fra symposium på Stiklestad 13.–15. Mai 1999*. Red: Sandnes, B, Stenshaug, O & Stenvik, L. F. NORNA-rapporter 70 B.

Vikstrand, P. 2001. *Gudarnas platser. Förkristna sakrala ortnamn i Mälardalen*. Uppsala.

Welinder, S. 1990. *Människor i Västeråstrakten för 1000 år sedan*. Västerås.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:</i>	KM17041
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-1476-17, 2017-05-22
<i>Typ av undersökning:</i>	Arkeologisk forskningsundersökning
<i>Undersökningsperiod:</i>	12–18 juni 2017
<i>Personal:</i>	Kristina Jonsson (KM), Mathias Bäck (Arkeologerna), Marta Lindeberg (Arkeologikonsult), Alexandra Sanmark (University of the Highlands and Islands)
<i>Landskap:</i>	Västmanland
<i>Län:</i>	Västmanland
<i>Kommun:</i>	Västerås
<i>Socken:</i>	Badelunda
<i>Fastighet:</i>	Långby 7:3
<i>Fornlämning:</i>	Västerås 431:1
<i>Fastighetskartan:</i>	66F 1JS Badelunda
<i>Koordinater:</i>	X6611413/Y592902 (Schakt 3) X6611453/Y592775 (Schakt 4)
<i>Koordinatsystem:</i>	Sweref 99 TM
<i>Höjdsystem:</i>	RH 2000
<i>Inmättningsmetod:</i>	RTK-GPS
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	18 digitala fotografier förvaras hos Västmanlands läns museum.
<i>Fynd:</i>	Fynden F6–7 förvaras på KM i väntan på beslut om fyndfördelning.

Bilaga 1. Kontextbeskrivningar

1.1 Kontexter tingsstugan

Id	Namn	Typ	Beskrivning	Under	Över
98	Gräs och matjord	Lager/fyllning	Grästorv- och matjordslager. 0,15 m tjockt.		
263	Syllsten	Stenkonstruktion	Ev. syllsten i tingsstugans S vägg, 0,45×0,4 m stor.	98	
270	Sten	Stenkonstruktion	Sten vid tingsstugan, oklart om den ingår i byggnaden. 0,65×0,55 m stor.	98	
281	Syllsten	Stenkonstruktion	Ev. syllsten i tingsstugans S vägg. 0,5×0,35 m stor.	98	
289	Spisfundament (täckhällar)	Stenkonstruktion	Spisfundament av grovt tuktade naturstenar, möjligen från intilliggande skeppssättning. 2,3×2,0 meter stort, 0,75 m högt. Kvadratisk form, 0,77 m hög, ligger på packning av mindre stenar. Skalmurad, grus och mindre stenar mellan de stora.	352	361
352	Spisfundament (fyllning)	Lager/fyllning	Grus, tegelkross, stenar i storlek 0,1–0,4 m. Fyllning i skalmurat spisfundament.	482	289
361	Spisfundament (sockel)	Stenkonstruktion	Rundade naturstenar, 0,2–0,5 m stora, lagda i minst två skikt som bas för spisfundament. 0,35 m högt.	289	
365	Syllstockar	Träkonstruktion	Tunna rester av träsyllar under golvplank.	393	378
378	Nedgrävning för golvsyallar	Nedgrävning	Nedgrävningar för golvsyallar. Konvex sida, rundad botten. Bredd i yta 0,3 m, djup 0,15–0,17 m. Den mittersta är 2,7 m lång.	365	
393	Golvplankor	Träkonstruktion	Tunna sporadiska rester av golvplankor.	482	365
428	Plankrest	Träkonstruktion	Rest av planka, troligen från rasering.	482	442
432	Lager vid spis	Lager/fyllning	Vitorange kaka av murbruk med små tegelbitar. Ligger upp mot spisfundament (361). Tegelkonstruktion i schaktväggen. Kakan fortsätter och blir tjockare mot öster. 0,08–0,15 m tjock.	428	450
442	Konstruktionslager spis	Lager/fyllning	Grus med inslag av lera, litet inslag av rasering (tegelkross och bruk). 0,03–0,15 m tjockt under tegelkonstruktion i öster. Konstruktionslager för spisen. Oklart om det går in under dess fundament.	432	450
450	Äldre markhorisont	Lager/fyllning	Odlingslagerlik mylla, väldigt homogen, enstaka inslag av tegelkross och småsten, inget kol. 0,13 m tjockt.	442	1568
463	Mullbänk/trossbotten	Lager/fyllning	Homogen mörkbrun sand, enstaka inslag av sot, kol, bränd lera, tegelkross och småsten. 0,25 m tjockt. Mullbänk/trossbotten under trägolv. Homogent.	482	500
471	Syllsten	Stenkonstruktion	Ev. syllsten i tingsstugans N vägg, 0,6 m i diam.		
482	Rasering	Lager/fyllning	Raseringslager med stora inslag av tegelkross och murbruk, enstaka hela tegelstenar. 0,15 m tjockt.	98	463
500	Undergrund	Lager/fyllning	Orangebrunt grus med enstaka småstenar. Undergrund.	463	
504	Härd	Lager/fyllning	Svart grus, rikliga inslag av sot och småsten, enstaka kol och bränd lera. Härd under trossbotten i tingsstuga.	463	500
511	Stolphål?	Lager/fyllning	Brungrå silt. Ev stolphålsbotten.	511	500
556	Stolphål?	Lager/fyllning	Svartbrunt grus. Ev. stolphål.	450	500
1568	Äldre markhorisont	Lager/fyllning	Svartbrunt grus med rikligt sotinslag, enstaka kolbitar.	450	500
1572	Härd?	Lager/fyllning	Skörbrända stenar, kol, sot och stänk av bränd lera. Ev. härd.	450	1568

1.2 Kontexter i Schakt 3

Id	Namn	Typ	Beskrivning	Under	Över
566	Stolpe	Lager/fyllning	Mellanbrun sand. Stolpfärgning i stolphål. 0,35×0,45 m i diam, 0,45 m djup.	1579	
971	Stensamling	Stenkonstruktion	Ansamlings stenar i varierande storlek (0,2–0,6 m) inom en yta av 2,4×0,9 m. Vissa sannolikt rubbade ur ursprunglig position. Ej undersökt.		
1052	Sten	Stenkonstruktion	Ensamliggande sten.		
1160	Stenar vid stolphål	Stenkonstruktion	Ansamlings stenar NO om stolphål 1380. Varierande storlek (0,1–0,6 m), ingen tydlig konstruktion. Möjligen har åtminstone vissa av dem ingått i stolphål 1380 och rasat ur. Ej undersökt.		
1197	Stolp-/störhål	Lager/fyllning	Mörkfärgning 0,15 m i diam. Ej undersökt.		
1203	Stolp-/störhål	Lager/fyllning	Mörkfärgning 0,15 m i diam. Ej undersökt.		
1209	Stolp-/störhål	Lager/fyllning	Mörkfärgning 0,15 m i diam. Ej undersökt.		

1215	Stolp-/störhål	Lager/fyllning	Mörkfärgning 0,15 m i diam. Ej undersökt.		
1221	Stolp-/störhål	Lager/fyllning	Mörkfärgning 0,1 m i diam. Ej undersökt.		
1226	Stolp-/störhål	Lager/fyllning	Mörkfärgning 0,1 m i diam. Ej undersökt.		
1232	Stolp-/störhål	Lager/fyllning	Mörkfärgning 0,1 m i diam. Ej undersökt.		
1237	Stolp-/störhål	Lager/fyllning	Mörkfärgning 0,2 m i diam. Ej undersökt.		
1246	Stolphålsfyllning	Lager/fyllning	Övre fyllning stolphål. Ljust lager med bränd lera, sönderbränd sten och sandinslag. Stenar i storlek 0,08x0,10 m. Lagret 0,13 m tjockt i mitten och tunnare mot sidorna.		
1257	Störning	Störning	Kvadratisk struktur av gulbrunt grus. Detektorfynd av två röda kapsyler från Wårby. Störning från utgrävning 1961?	98	
1267	Stolp-/störhål	Lager/fyllning	Mörkfärgning 0,15 m i diam. Ej undersökt.		
1273	Stolp-/störhål	Lager/fyllning	Mörkfärgning 0,2 m i diam. Ej undersökt.		
1279	Stolp-/störhål	Lager/fyllning	Mörkfärgning 0,1 m i diam. Ej undersökt.		
1284	Stolp-/störhål	Lager/fyllning	Mörkfärgning 0,1 m i diam. Ej undersökt.		
1289	Stolp-/störhål	Lager/fyllning	Mörkfärgning 0,15 m i diam. Ej undersökt.		
1295	Stolp-/störhål	Lager/fyllning	Mörkfärgning 0,1 m i diam. Ej undersökt.		
1301	Stolp-/störhål	Lager/fyllning	Mörkfärgning 0,1 m i diam. Ej undersökt.		
1306	Stolp-/störhål	Lager/fyllning	Mörkfärgning 0,1 m i diam. Ej undersökt.		
1311	Marknivå utanför stenpackning	Lager/fyllning	Svartbrun silt, sparsamma inslag av kol och sot. Lager utanför stenkonstruktion, skarpt avgränsat mot det lager stenarna ligger på/i. Stolp-/störhålen är grävda genom 1311.	98	
1330	Lager över stenpackning	Lager/fyllning	Beige lerig silt med enstaka inslag av kol och bränd lera, 0,5–0,15 m tjockt. Täcker större delen av stenkonstruktion och flyter ut över kanten i vissa delar.	98	
1380	Stolphål	Stenkonstruktion	Stenskoning runt stolphål, yttre omkrets ca 1,5 m i diam, inre ca 0,7 m i diam. Rundade naturstenar i storlekar mellan 0,2 och 0,6 m, de största lagda runt V sidan.		
1424	Lager i stenpackning	Lager/fyllning	Humös brun silt med enstaka bitar bränd lera och kol. Fynd i form av reducerat bränd keramik.	98	
1482	Lager i stenpackning	Lager/fyllning	Gulbrun grusig sand, 0,15–0,2 m tjockt. Flammigt, ev. omgrävt.	1330	
1579	Fyllning i stolphål	Lager/fyllning	Mörkbrun spräcklig grusig silt med enstaka inslag av kol och bränd lera. Nedgrävningen var svåravgränsad och har inte mätts in.	1246	
200026	Stenpackning, stor	Stenkonstruktion	Stenpackning, som bredast ca 3,7 meter, framrensades till en längd av ca 11,5 m. Naturstenar av varierande storlek; störst var de 0,4–0,5 m stora stenarna längs packningens sydvästra kant, vilka låg i en vållagd rad. Större stenar förekom även i packningens inre partier, i flera fall i anslutning till stentomma ytor vilka närmast hade karaktär av inre "rum" i konstruktionen. I framför allt dess norra och centrala del förekom en hel del mindre (0,1–0,2 m) och kantigare stenar. Ej undersökt.		
200036	Stenrad	Stenkonstruktion	13 rundade naturstenar med en genomsnittlig storlek på 0,2 m, lagda i huvudsak i en enkel rad (dock dubbelradig i öster). Stenraden var 2,25 m lång och det kunde konstateras att den inte fortsatte utanför schaktet mot norr. Ej undersökt.		

Bilaga 2. Fyndlista

Fyndnr	Typ	Material	Antal	Vikt (g)	Kontext	Schakt	Anmärkning	Status
1	Hake		1	6	442	4		Gallrat
2	Spik		1	2	482	4	Möbelspik?	Gallrat
3	Spik		1	22	450	4		Gallrat
4	Spik	Järn	1	10	463	4		Gallrat
5	Spik	Järn	1	7	463	4		Gallrat
6	Fingerring	Silver och glas	1	3	463	4	Infattning till signetring, förgyllt silver med glasinläggning.	
7	Keramik	Lera	2	3	1424	3	2 fragment av samma skärva. Äldre svartgods, förhistoriskt.	

Bilaga 3. Konserveringsrapport

2017-11-09

Mathias Bäck
Arkeologerna/SHM
Instrumentvägen 19
126 53 Hägersten

Vår referens: Karin Lindahl

Konserveringsrapport

Del av en ring av förgyllt silver med glas inläggning.
F 563 L 463

Föremålet har framkommit vid arkeologisk undersökning av Tingstugan, Anunds Hög, Västmanland.

Beskrivning

Det är ett gjutet, platt, runt föremål, 1,53 cm i diameter, som troligen varit en del av en ring. Föremålet består av förgyllt silver, det är ornerat i relief runt kanten och har en platta med bokstaven "M" i mitten. Runt bokstaven har det ursprungligen funnits blått glas, av vilket endast mindre rester finns kvar nu. På baksidan finns rester av en svart substans som troligen är lämningar av lödningsmaterial, så som silverlod.

Tillstånd

Ytan täcktes av ett delvis tjockt skikt lera, främst nere i fördjupningar/dekor. Föremålet var i relativt bra skick. På enstaka mindre ställen var förgyllningen avflagnande. Glasresterna var fragmenterade, delvis i mycket små delar och fragment, och satt till största delen lösa på plattan.

Åtgärd

Föremålet undersöktes inledningsvis under mikroskop och fotograferades före konservering.

Därefter bearbetades föremålet försiktigt under mikroskop. Ytan rengjordes först torrt med hjälp av en mjuk pensel och en jordpiggsvintagg. Glasresterna konsoliderades med 10% Mowital® (polyvinyl butyral) i etanol.

Till slut rengjordes den metalliska ytan fuktigt med etanol (99%) på bomullstops.

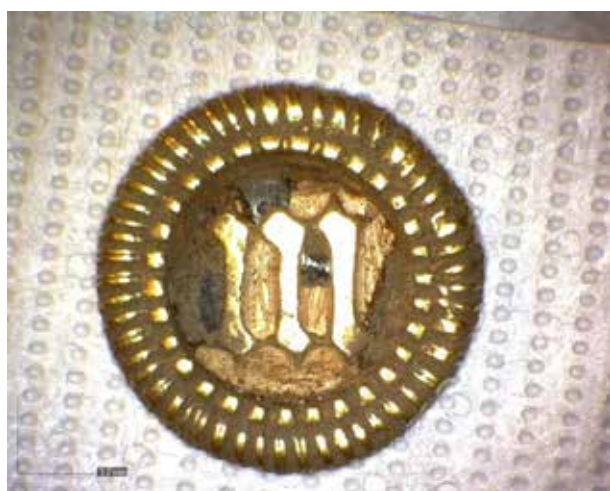
Foton

Före konservering
Ovansida

Före konservering
Baksida

Före konservering under mikroskop
Ovansida, förstoring 10x

Före konservering under mikroskop
Detalj glasinläggning, förstoring 40x

Efter konservering
Ovansida

Efter konservering
Baksida

Efter konservering under mikroskop
Ovansida, förstoring 10x

Efter konservering under mikroskop
Detalj glas inläggning, förstoring 40x

Rekommendationer för hantering och förvaring

Hantera föremålet alltid med handskar. Föremålet bör förvaras i ett stabilt klimat med en relativ luftfuktighet (RF) på ca 40 %.

Konservering och fotografering utfört 2017 av Isabelle Streich, Konservatorsstudent, HTW Berlin och Karin Lindahl, konservator, för Acta Konserveringscentrum AB.

Bilaga 4. Vedartsanalys

Analys utförd av Ulf Strucke, Antraco vedartsanalys, Stockholm

ProjektId 1974

Västmanland, Badelunda sn, Anundshög, tingsstuga samt intilliggande boplats

Härd A504, PK1576

Endast utvalt material i provet, som även innehöll sotig silt och en liten andel oförkolnade rottdelar. Träkolet kommer från ung stam eller gren.

Vikt	Analyserad vikt	Fragment	Analyserat antal	Tall
4,4	4,4	24	24	24

Stolphål L1579, PK1585

Endast utvalt material i provet. Sönderbrutet i 4 mindre delar.

Vikt	Analyse- rad vikt	Fragment	Analyserat antal	Harts
0,8	0,8	4	4	4

Stolphål L566, PK968

Utvalt material i provet. Sekundärt krossat. Ursprungligen ett stycke av stam. Kärnved.

Vikt	Analyserad vikt	Fragment	Analyserat antal	Ek
0,1	0,1	16	16	16

Tingsstuga, L463, PK480

Träkolet utplockat från prov innehållande sot, sotig silt och eldpåverkad sand. Såväl stamdelar som innesluten kvist

Vikt	Analyserad vikt	Fragment	Analyserat antal	Tall
2,6	2,6	17	17	17

Tingsstuga L450, PK477

Utplockat ur prov innehållande rikligt med sot och sotig. Träkolet sekundärt krossat

Vikt	Analyserad vikt	Fragment	Analyserat antal	Gran
0,4	0,4	14	14	14

Bilaga 5. ^{14}C -analys

UPPSALA
UNIVERSITET

Ångströmlaboratoriet
Tandemlaboratoriet

Göran Possnert

Besöksadress:
Ångströmlaboratoriet
Lägerhyddsvägen 1
Rum 4143

Postadress:
Box 529
751 20 Uppsala

Telefon:
018 – 471 30 59

Telefax:
018 – 55 57 36

Hemsida:
<http://www.tandemlab.uu.se>

E-post:
Goran.Possnert@physics.uu.se

Uppsala 2017-10-31

Mathias Bäck
Statens Historiska Museer
Arkeologerna
Instrumentvägen 19
126 53 HÄGERSTEN

Resultat av ^{14}C datering av träkol från Anundshög, Badelunda, Västmanland. (p 1285).

Förbehandling av träkol och liknande material:

1. Synliga rottrådar borttages.
2. 1 % HCl tillsätts (8-10 timmar, under kokpunkten) (karbonat bort).
3. 1 % NaOH tillsätts (8-10 timmar, under kokpunkten). Löslig fraktion fälls genom tillsättning av konc. HCl. Fällningen som till största delen består av humusmaterial, tvättas, torkas och benämns fraktion SOL. Olöslig del, som benämns INS, består främst av det ursprungliga organiska materialet. Denna fraktion ger därför den mest relevanta åldern. Fraktionen SOL däremot ger information om eventuella föroreningars inverkan.

Före acceleratorbestämningen av ^{14}C -innehållet förbränns det tvättade och intorkade materialet, surgjort till pH 4, till CO_2 -gas som i sin tur grafiteras genom en Fe-katalytisk reaktion. I den aktuella undersökningen har fraktionen INS daterats.

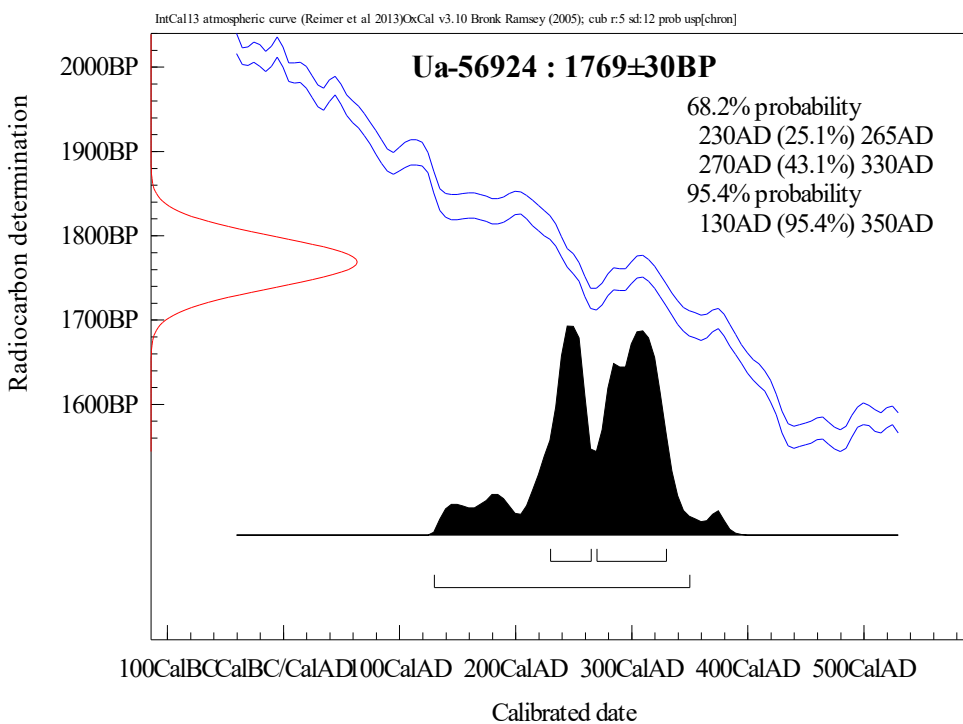
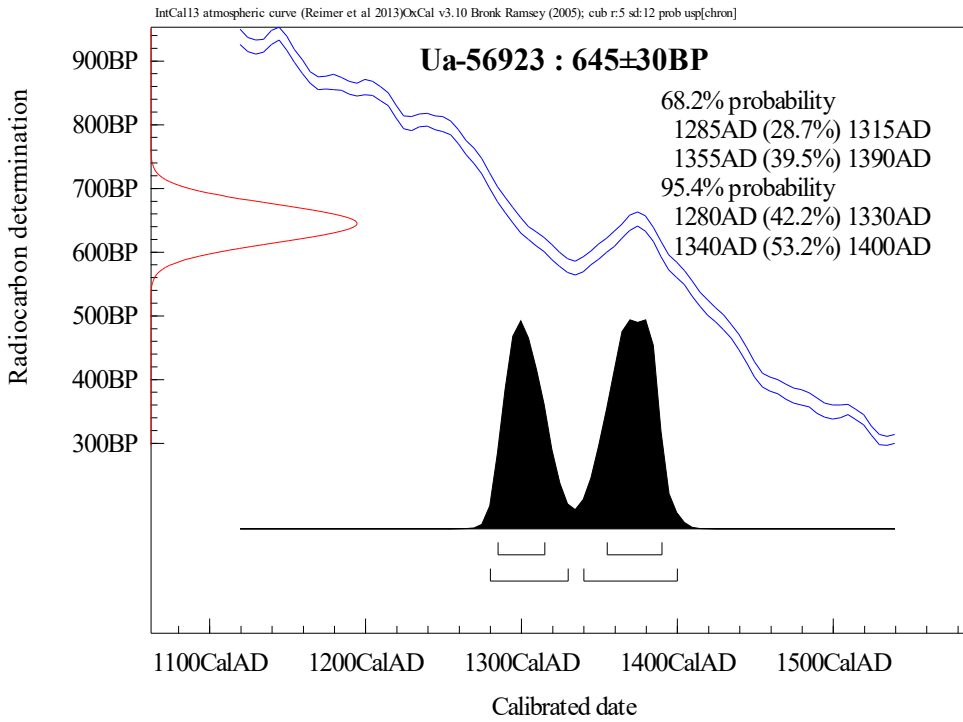
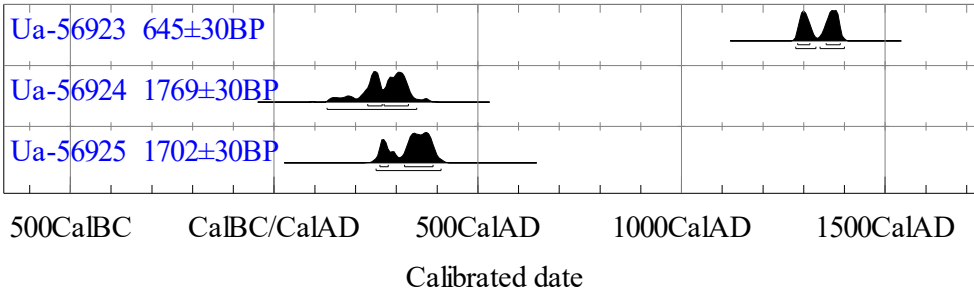
RESULTAT

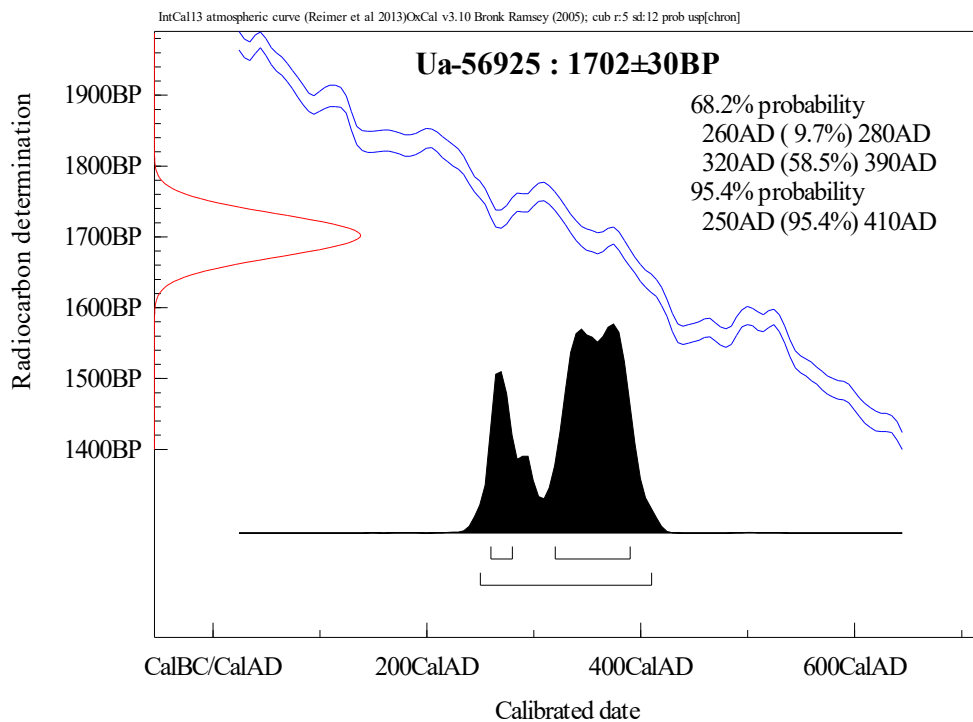
Labnummer	Prov	$\delta^{13}\text{C}\text{‰ V-PDB}$	^{14}C age BP
Ua-56923	L463 PK480	-25,6	645 ± 30
Ua-56924	L566 PK968	-22,4	1 769 ± 30
Ua-56925	A504 PK1576	-24,1	1 702 ± 30

Med vänlig hälsning

Göran Possnert / Lars Beckel

IntCal13 atmospheric curve (Reimer et al 2013)OxCal v3.10 Bronk Ramsey (2005); cub r:5 sd:12 prob usp[chron]

Bilaga 6. Makrofossilanalys

ARKEOBOTANISK ANALYS

ANUNDSHÖG, VÄSTERÅS SOCKEN, VÄSTMANLAND

ANALYS: STEFAN GUSTAFSSON

Inledning

Analysen omfattar fyra jordprover som togs i samband med en arkeologisk undersökning (2017) i anslutning till Anundshög i Västerås socken. Proverna floterades i vatten och det använda sållet hade en maskstorlek av 0,2 mm. Efter floteringen lufttorkades proverna för att därefter analyseras under mikroskop med en förstoring av 4 till 600 gånger.

Resultat

Anl-nr/prov-nr	566/969	566/970	463/481	504/1577
Bioturbation		+++	++	++
Mängd kol	+	+	+++	+++
Vedart				
Björk	1			
Ek	4			
Hassel		4		
Tall			67	194
Makrofossil				
Brudbröd				1
Hasselnöt				6

Figur 1. Samtliga analyserade prover.
+ enstaka bitar, ++ god förekomst, +++ riklig förekomst

Anl-nr 566, prov-nr 969 - Lager

Provet innehöll små kolbitar av ek och björk.

Anl-nr 566, prov-nr 970 - Lager

Provet innehöll några små träkolfragment från hassel.

Anl-nr 463, prov-nr 481 - Lager

Lagret innehöll gott om träkol från tall. Det fanns även en hel del oförkolnade vedfragment av tall.

Anl-nr 504, prov-nr 1577 - Härd

Provet innehöll mycket träkol från tall. Förutom träkol hittades förkolnade skal från hasselnöt samt en rotknöl av brudbröd (figur 2 och 3). Brudbröd förekommer i kosthålet under hela järnåldern men

påträffas även som gravgåvor (Engelmark 1984, Gustafsson 1998, Viklund 1998). Även hasselnötter förekommer i gravar men då i ett större tidsspänn, från stenålder till och med järnålder. Både brudbröd och hasselnötterna kan vara hushållsavfall men det kan också vara rester efter kommunionsoffer eller brännoffer med anknytning till gravfältet (Heimdahl 2011).

Figur 2. Förkolnad rotknöl av brudbröd från anläggning 504. Foto: Stefan Gustafsson.

Figur 3. Förkolnad rotknöl inlagd på plansch av C.A.M. Lindman.

Litteratur

ENGLEMARK, R. 1984. Two useful plants from Iron Age graves in central Sweden. *Archaeology and Environmen.* Vol 2. PP 87–92.

GUSTAFSSON, S. 1998. The farming economy in South and Central Sweden during the bronze age. A study baed on carbonized botanical evidence. I *Current Swedish Archeology.* Vol 6.

HEIMDAHL, J. 2011. De dödas skörd. Arkeobotaniska funderingar kring profant och sakralt. I Artursson, Karlenby & Larsson (red) *Nibble. En bronsåldersmiljö i Uppland.* RAÄ UV Rapport 2011:111.

VIKLUND, K. 1998. *Cereals, weeds and crop processing in Iron Age Sweden. Methodological and interpretative aspects of archaeobotanical evidence.* Archaeology and Environment 14. Umeå universitet.